

Od Samovej ríše po Velkú Moravu

Marián Gešper, Jaroslav Durec

MATICA
SLOVENSKÁ

Autori: ————— Marián Gešper
Jaroslav Durec

Téma: ————— Od Samovej ríše po Veľkú Moravu

Vyučovací predmet: ————— dejepis

Zaradenie pre ročníky: ————— 7. ročník základných škôl,
1. ročník gymnázií so štvorročným
a päťročným vzdelávacím programom,
1. ročník stredných škôl

Vydala: ————— Matica slovenská, 2023

Jazyková redakcia: ————— Elena Režná

Grafika: ————— Eva Čulenová, Signis

Na obálke: Rastislav I. (autor: Ivan Pavlisko)

**MATICA
SLOVENSKÁ**

ISBN 978-80-8128-300-0
EAN 9788081283000

Všeobecne o pracovnom zošite

Pracovný zošit obsahuje súbor edukačných aktivít od menej náročných až po náročné pracovné úlohy. Väčšina z nich preferuje prepojenie s inými vyučovacími predmetmi, napr. so slovenským jazykom a literatúrou alebo geografiou. Na druhej strane pracovný zošit je zostavený takým spôsobom, aby nadväzoval na upevňovanie už získaných vedomostí z prebraných tém. Žiaci a žiačky vystupujú často ako subjekty, ktoré majú určité vedomosti a tie chcú ďalej rozvíjať. Umožňuje to učiacim sa žiakom neustále sa prechádzať dejinami a objavovať nové vzájomné súvislosti v širšom kontexte. Výber a zaradenie konkrétnych edukačných aktivít do výchovno-vzdelávacieho procesu z hľadiska stupňa vzdelávania spočíva na voľnej tvorivosti učiteľa napriek tomu, že jednotlivé témy a úlohy nasledujú chronologicky za sebou. Teoretická časť a praktická časť sú prepojené.

Hodinová dotácia: 1 až 3 vyučovacie hodiny podľa rozhodnutia učiteľa, ktorý sa môže zamerať buď na jednoduché edukačné zadania (napr. krúžkovanie odpovedí a dopĺňanie slov), alebo bude preferovať úlohy na hodnotiace posúdenie, kritické a tvorivé myslenie, rozvoj prezentačných zručností a kreativity. V neposlednom rade sa ťažisko sústreďuje najmä na historickú empatiu ako základ na porozumenie a rekonštrukciu konania ľudí v minulosti. Tieto úlohy si pre náročnejšiu prípravu a samotnú realizáciu vyžadujú dlhší časový rozsah.

Edukačný cieľ: Primárnym cieľom pracovného zošita je dosiahnuť, aby sa žiačky a žiaci oboznámili so základnými atribútmi historického obdobia, ktoré je tradične spájané s formovaním štátotvorného procesu našich predkov, a vedeli ho charakterizovať. Ťažisková téma rozpracovaná v pracovnom zošite otvára širšie edukačné možnosti. Jednotlivé zadania často smerujú k tomu, aby žiaci vedeli vyhľadať potrebné informácie, spracovať ich a aj názorným spôsobom prezentovať pred spolužiakmi. Dôraz sa kladie aj na vyššie myšlienkové operácie. Tvorba projektov v podobe koláží rozvíja nielen kreatívne umelecké cítenie, ale vedie aj ku komponovaniu životných príbehov a udalostí rôznymi technikami.

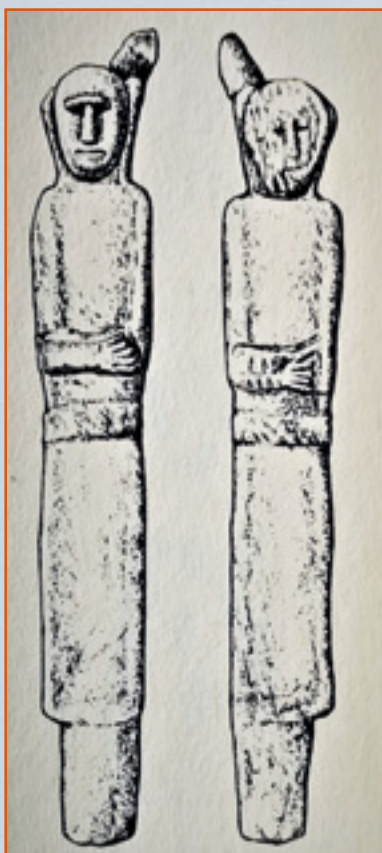
Výchovný cieľ: Dominantou pracovného zošita je upriamiť pozornosť na uplatnenie historickej empatie vo viacerých oblastiach. Historická empatia má pomerne blízko k hodnotiacemu posúdeniu a tvorivému mysleniu, ktoré vedú nielen k rekonštrukcii historických udalostí, ale prostredníctvom znázornených postáv aj k premýšľaniu o dobre a zle, o správnom alebo nesprávnom riešení, o hodnotách našich predkov v premenách času.

Kto boli starí Slovania?

Slovania patria medzi najstarších obyvateľov európskeho kontinentu a dodnes ide o nadpočetnejšiu etnickú skupinu príbuzných národov v Európe. Viacerí historici sa zhodujú v tom, že územie, z ktorého sa Slovania presúvali do strednej Európy, v ktorej žijú preukázateľne už vyše 1500 rokov, sa nachádza severne od karpatského oblúka. Ich pravlast'ou je rozsiahle teritórium medzi riekami Odra, Visla, Bug a stredným tokom Dnepra. Slovania boli síce bojovným, ale hlavne poľnohospodárskym etnikom. Na rozdiel od germánskych či kočovníckych turkotatárskych vojensko-koristníckych zoskupení po prvých slovanských sťahovacích vlnách v 4. a 5. storočí nasledovali ďalšie vlny. V 6. a 7. storočí ich netvorili len vojenské zložky, ale aj slovanské obyvateľstvo zamerané predovšetkým na chov dobytku a poľnohospodárstvo. Byzantský spisovateľ **Jordanes** vo svojom diele *O pôvode a skutkoch Gótov* zo 6. storočia pomenúva tri slovanské kmeňe – a to **Venetov**, **Antov** a **Slovenov**. Zároveň zaznamenal, že Slovania spolu s Gótmami (germánsky kmeň) vyvinuli silný tlak proti juhovýchodnej časti Rímskej ríše v oblasti dolného Dunaja už v 4. storočí nášho letopočtu.

Kamenný bôžik so štyrmi tvármi, vylovený z rieky Zbruč, vysoký tri metre

Kamenný idol starých Slovanov s dvoma tvármi zo slovanského sídla; dnes v Holzgerligenu v Nemecku

Slovanka – sviatočné oblečenie; autorka: Žilinská

Ako bola organizovaná vtedajšia slovanská spoločnosť?

V slovanskej spoločnosti na prelome 4. a 5. storočia vládla vojenská demokracia všetkých bojaschopných a slobodných príslušníkov rodu i kmeňa. Silné postavenie v spoločnosti mali tzv. **veče**, ako sa nazývali zhromaždenia slobodných roľníkov. V prípade mimoriadnej udalosti bol zvolený **vojvoda** či **náčelník**, pod ktorého velením boli sústredené bojové zložky viacerých kmeňov. Na miestnej úrovni rodov mali významné postavenie rodoví **starešinovia** a **vladykovia**, ktorí plnili vojenské, sudcovské a sociálne funkcie, a to napríklad pri rozdeľovaní úrody zo spoločnej pôdy medzi chudobnejších členov rodu. Časom sa však rodové zriadenie rozpadalo. Zvolení **vojvodovia** a **náčelníci** získavali natrvalo dominantné postavenie, a to vďaka vojenským družinám a nadobudnutej koristi, ktorá im umožňovala udržať si vojenskú moc.

Odkedy sa starí Slovania usadili aj na území dnešného Slovenska?

Už od 5. storočia možno hovoriť o trvalom osídlení územia Slovenska slovanskými kmeňmi. Karpatské predpolie a tým aj severovýchodné Slovensko bolo obsadené predsunutými slovanskými kmeňmi už pred 4. storočím.

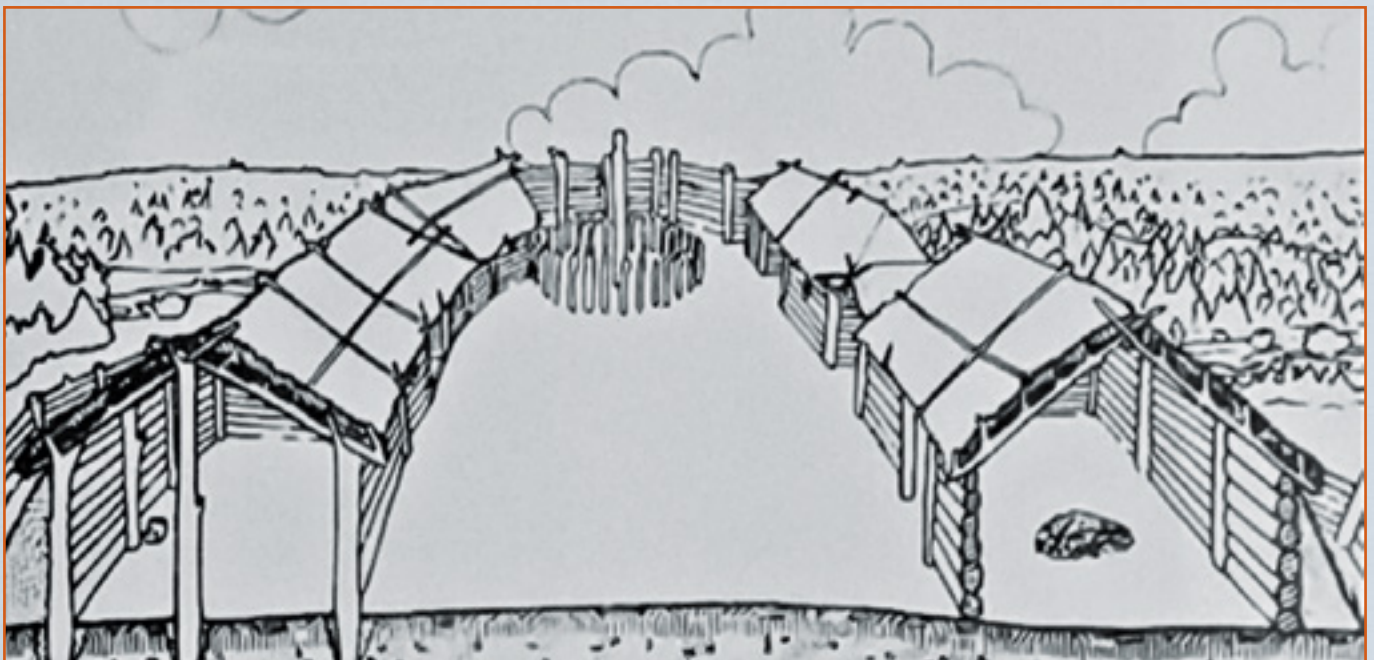
Čo písali starovekí historici o Slovanoch?

Byzantský vojvodca, ktorého historici nazývajú **Pseudo-Mauríkios**, v 6. storočí píše: „*Sloveni a Anti, navyknutí sú na slobodu, nedajú sa nijako zotročiť alebo podrobiť, najmä nie vo vlastnej krajine. K hosťom sú láskaví a ochotne ich sprevádzajú z miesta na miesto ... radi pripravujú útoky na svojich nepriateľov v húštinách, tiesňavách a na skalnatých bradlách. Radi používajú v boji úklady, náhle prepady, ale aj rabovačky, pripravujú si na to vo dne v noci rôzne nástrahy a pasce. V skúsenosti prechádzať rieky prevyšujú iné národy a dokonale znášajú pobyt vo vode ... Ako zbraň každý nosí dva krátke oštepky, niektorí aj pekné štíty ...*“

Menandros sa narodil v polovici 6. storočia. Na príkaz cisára Mauríka spísal udalosti z byzantských dejín. K rokom 578 a 579 uviedol: „*Vládca Avarov obrátil sa potom na samého Dauretia (Dobreta) a iných náčelníkov toho kmeňa (Slovenov) so žiadosťou, aby sa podrobili Avarom a dali sa zapísať medzi národy platiace tribút. Dauritas (!), ako aj iní vodcovia s ním spolu (žiadosť) odmietli. „Ešte sa taký nenarodil a neobjavil pod slnkom, čo by vedel zlomiť našu silu. My sme si privykli na to, že vládžeme cudzím krajinám, a nie aby niekto iný (vládol) nad našou. V tom sme si istí, kým jestvuje vojna a meče.“ Na takéto správanie Slovenov odpovedali aj Avari podobným tónom, prekypujúc samochválou ... Sloveni nevládali sputať hnev a poslov, ktorí k nim prišli, zabili. O tom sa Bajan inou (bočnou) cestou dozvedel. Preto Bajan oddávna dvíhal žaloby proti Slovenom,*

prechovávajúc tajnú nenávisť k nim, a aj inak nasrdený, že sa nechceli stať jeho poddanými, a čo viac, že to, čo od nich utrpel, nebolo možné napraviť, a súčasne chcel cisárovi urobiť službu, pričom si myslel, že ich kraj nájde preplnený bohatstvom, lebo Sloveni oddávna pustošili rímske územie, zatiaľ čo sa ešte nijaký národ nedotkol ich krajiny.“

Prokopios Cézarejský, byzantský historik zo 6. storočia n. l.: „A skutočne tieto národy – totiž Sloveni (Sklavíni) a Antovia – nie sú podrobení vláde jedného muža, ale odpradáva žijú v ľudovej vláde (demokracii), a preto majú vo zvyku prejednávateľ spoločne prospešné aj škodlivé. A v oboch barbarických národoch je zachovávaný aj v takmer všetkých ostatných veciach ten istý spôsob konania, ktorý bol kedysi dávno ustanovený. Uznávajú totiž jedného boha, pôvodcu blesku, jediného vládcu celého sveta, a obetujú mu býky a všetko, čo sa prináša ako obeť. Osud neuznávajú a nepripisujú mu žiadnu moc nad ľuďmi ... Okrem toho uctievali rieky a nymfy a niektorých iných bôžikov ... Keď idú do boja, postupujú proti nepriateľovi najviac pešo, držiac v rukách štíty a kopije; brnenie si neobliekajú; niektorí nemajú ani chitóny, ani plášte, len dlhé široké nohavice, a takto idú do boja proti nepriateľovi. Jedni aj druhí majú rovnaký jazyk, úplne barbarický. Ani vzhľadom sa od seba nelíšia. Všetci sú totiž vysokí a veľmi silní ... Nie sú vôbec zlí alebo falošní a v prostote zachovávajú húnske mravy. Kedysi dokonca aj meno Slovenov (Sklavínov) a Antov bolo rovnaké. Oba národy sa totiž v dávnych časoch nazývali Sporovia, domnievam sa preto, že žijú v krajine rozptýlene. Preto zaberajú množstvo pôdy. A skutočne zaberajú väčšiu časť druhého brehu Istra. Toľko o tomto národe...“

Kultové miesto starých Slovanov

Obrazová časť

Avarský jazdec

Kultové náboženské sochy starých Slovanov zo slovanského Polabia; dnes SRN

Avari bojujú s Frankami

Bojové šíky našich predkov v bitke

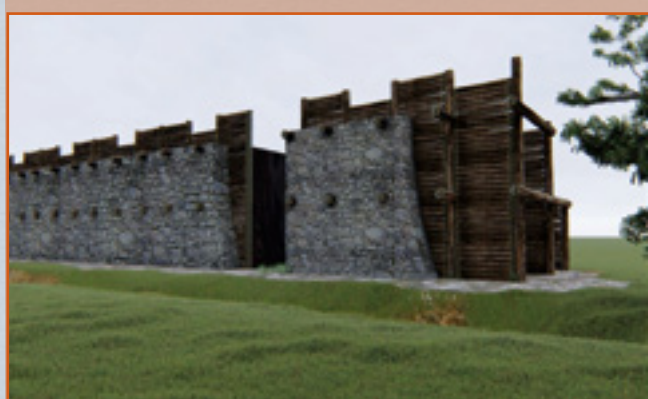
Expanzia slovanských kmeňov v 5. a 6. storočí

Naši slovanskí predkovia boli obávaní bojovníci, o čom píše aj historik Menandros r. 578

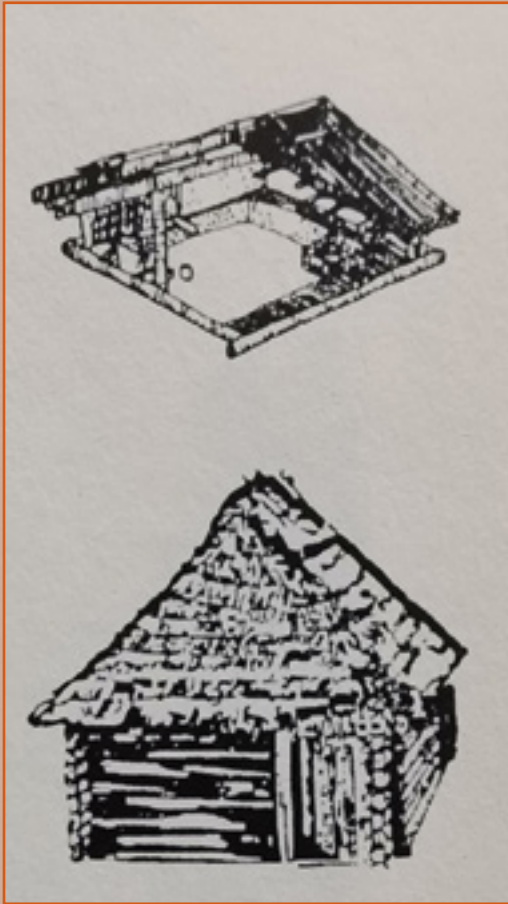
Slovanské hradisko, dnešný Svätý Jur-Neštich

Ukážka výplne opevnenia hradiska na našom území

Boj v hradisku

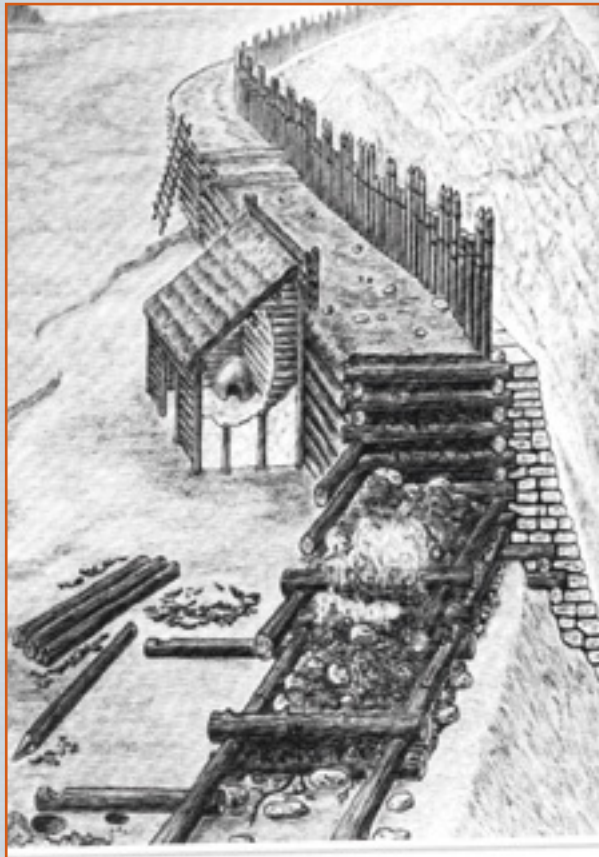
Typy staroslovanských domov,
rekonštrukcia vnútorného vybavenia

Staroslovanské domy
a vybavenie

Nákončie remeňa s ľudskou
postavičkou – bôžikom.
Nález zo Šebastoviec

Hradisko západných Slovanov

Kovanie z pozláteného bronzu
z Prievidze-Hradca

Pri koreňoch štátnosti našich predkov

Samova ríša (623 až 658)

Slovania a Avari

V 6. storočí vpadli do Karpatskej kotliny avarské kočovné kmene a obsadili **Zadunajsko (Panóniu)**, odkiaľ vytlačili Longobardov a úplne rozvrátili ríšu **Gepidov** a **Herulov**. Z nových sídiel podnikali zničujúce výpravy do Franskej ríše a Byzancie. V Karpatskej kotline došlo k prvým zrážkam so Slovanmi. Vzhľadom na značnú silu Avarov volili slovanské kmene nútené spojenectvo, iné im boli priamo podriadené. O organizácii Avarov vieme, že náboženským predstaviteľom bol **jugur** (šaman) a vojenským predstaviteľom **kagan** a jeho zástupcom **tudun**. Avarský štátny útvar s centrom v Podunajsku sa nazýval **kaganát**. Avari stavali aj zemné hrady, tzv. **hrinky**, ktoré mali okrem vojenskej aj správnu funkciu. Avarská nadvláda znamenala však útlak zo strany kočovníkov a vykorisťovanie. Nezhody prepukali pri spoločných výpravách, keď si Avari prisvojovali najväčší podiel z koristi, pričom slovanské jednotky museli bojovať na najnebezpečnejších predných úsekoch. Nespokojnosť vrcholila okolo roku 620 mohutným povstaním, ktoré vyústilo do oslobodenia naddunajských Slovenov spod avarskej nadvlády a do vzniku prvého predštátneho útvaru – Samovej ríše. Jediným spoľahlivým prameňom o Samovej ríši je Fredegarova kronika, ktorá neuvádza presnú polohu. Možnú rozlohu Samovej ríše určili len archeologické nálezy. Historici vyvodzujú, že do Samovej ríše patrilo územie **Panónie, Moravy, Slovenska**, predovšetkým jeho západných častí. Z ostatných slovanských kmeňov sa k nemu neskôr pridali aj slovanské kmene v súčasných Čechách a Lužickí Srbi pod vedením kniežaťa Dervana. Protiavarské povstanie nakoniec vrcholilo okolo roku 623 a v záverečnej fáze sa na ňom zúčastnil aj kupec Samo so svojou kupecko-vojenskou družinou. Musíme si uvedomiť, že v staroveku kupecká karavána musela byť početná a sama dobre vyzbrojená, aby si mohla ubrániť svoj náklad. Najmä, ak kupci išli obchodovať do cudziny. Samo sa osvedčil ako vynikajúci vojvodca i organizátor a po porážke Avarského kaganátu si ho naddunajskí Sloveni zvolili za svojho vládcu. Samo označovaný vo Fredegarovej kronike ako rex (kráľ) sa neskôr rozhodne postavil na obranu proti franskej agresii roku 631, keď porazil franskú výpravu kráľa Dagoberta pri pevnosti Vogastisburg (Wogastisburg). Podnikol aj protiútok a viedol výpravu do Franskej ríše, konkrétne do Durínska. Zomrel po 35 rokoch vlády. Kroniky o vývoji po jeho smrti mlčia a historici sa domnievajú, že sa po jeho smrti ríša rozpadla. Niektoré slovanské kmene sa dostali pod nadvládu už mocensky ota-

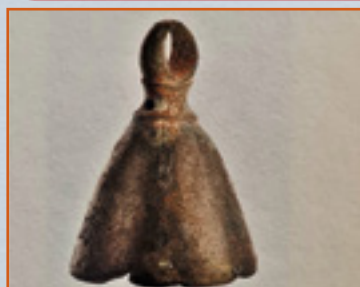
sených Avarov, iné si zachovali svoju suverenitu a pod vedením nových vojenských náčelníkov sa snažili rozšíriť svoju moc. Avarský kaganát nezastaviteľne slabol, samotní Avari sa slovanizovali a neskorší slovanský tlak i rozhodujúci útok Franskej ríše roku 803 boli hlavné faktory neskoršieho zániku Avarov.

Čo píše Fredegar vo svojej kronike o Samovi?

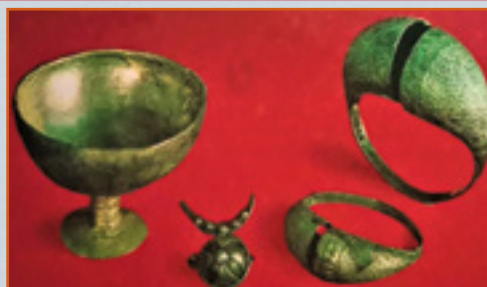
„V štyridsiatom roku panovania Chlotara muž menom Samo, rodom Frank z kraja senonského, priviedol so sebou mnohých kupcov a uberal sa obchodovať k Slovanom nazývaným Vinidi. Slovania sa už začali búriť proti Avarom, nazývaným Huni, a proti ich vládcovi kaganovi. Vinidi boli už oddávna predvojom (dvojšikom – dvojplukom) Hunov; keď Huni s vojskom viedli útok proti ktorémukoľvek kmeňu, vtedy Huni stavali svoje zhromaždené vojsko na obranu táborov, Vinidi však bojovali. Ak sa víťazstvo klonilo na ich stranu, Huni vtedy útočili, aby sa zmocnili koristi, ak však Vinidi boli porážaní, podporovaní pomocným vojskom Hunov znova nabrali síl. Huni ich teda nazývali predvojom, lebo pri bojovom stretnutí tvorili dvojité bojové šíky a kráčali pred Hunmi ... Keď Vinidi s vojskom zaútočili proti Hunom, kupec Samo, ktorého som taktiež spomenul, postupoval s nimi vo vojsku. A tu preukázal takú veľkú schopnosť proti Hunom, že to vzbudilo obdiv, a nesmierny počet z nich bol pobitý mečom Vinidov. Vinidi, spoznajúc Samovu užitočnosť, zvolili si ho za kráľa nad sebou a tu šťastlivo panoval 35 rokov. Za jeho vlády Vinidi viedli mnohé boje proti Hunom. S jeho rozvahou a schopnosťou Vinidi vždy porazili Hunov. Samo mal 12 žien z kmeňa Vinidov, s ktorými splodil 22 synov a 15 dcér.“

Vedeli ste, že...

Dedičstvo Samovej ríše zostalo zachované. Slovania preukázali vojenskú silu proti Avarom, ale aj proti Frankom a germánsky tlak na východ bol zastavený. Zjednocovanie západoslovanských kmeňov vrátane naddunajských Slovenov pokračovalo v inej forme a intenzite v nasledujúcich dvoch storočiach. Vojenská veliteľia a ich nástupcovia, ktorí vzišli z povstania proti Avarom, vytvárali novú organizáciu a správu spoločnosti. Založili prvé vládnuce rody, ktoré sa neskôr stali základom západoslovanských dynastií, a postupne sa formovali prvé známe kniežactvá na Pomoraví (Morave) a v Nitriansku.

Bronzový dvorček z Nitry-Lupky

Časť pokladu zo Zemnianskeho Vrbovka

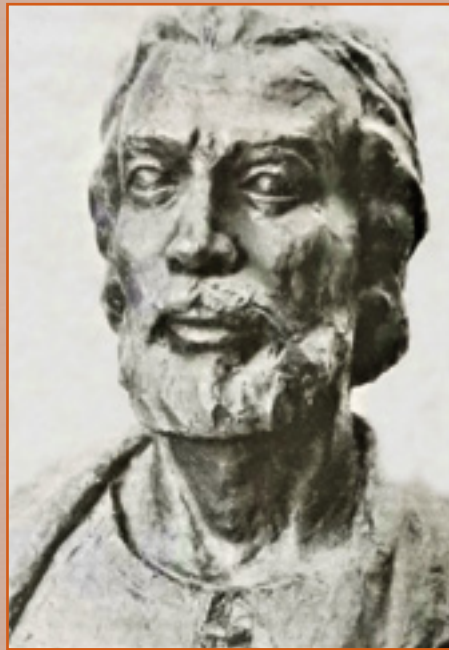

Slovanský ženský šperk z nášho územia

Obrazová časť

Duté gombíky z nitrianskej
Lupky

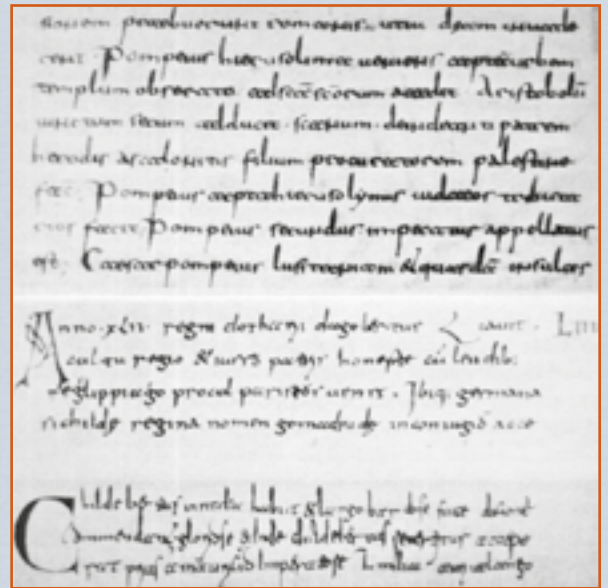
Kráľ Samo;
autor Vojtech Matušinec

Slovanské šperky a náušnice

Samo; autor Ján Ladvenica

Z Fredegarovej kroniky

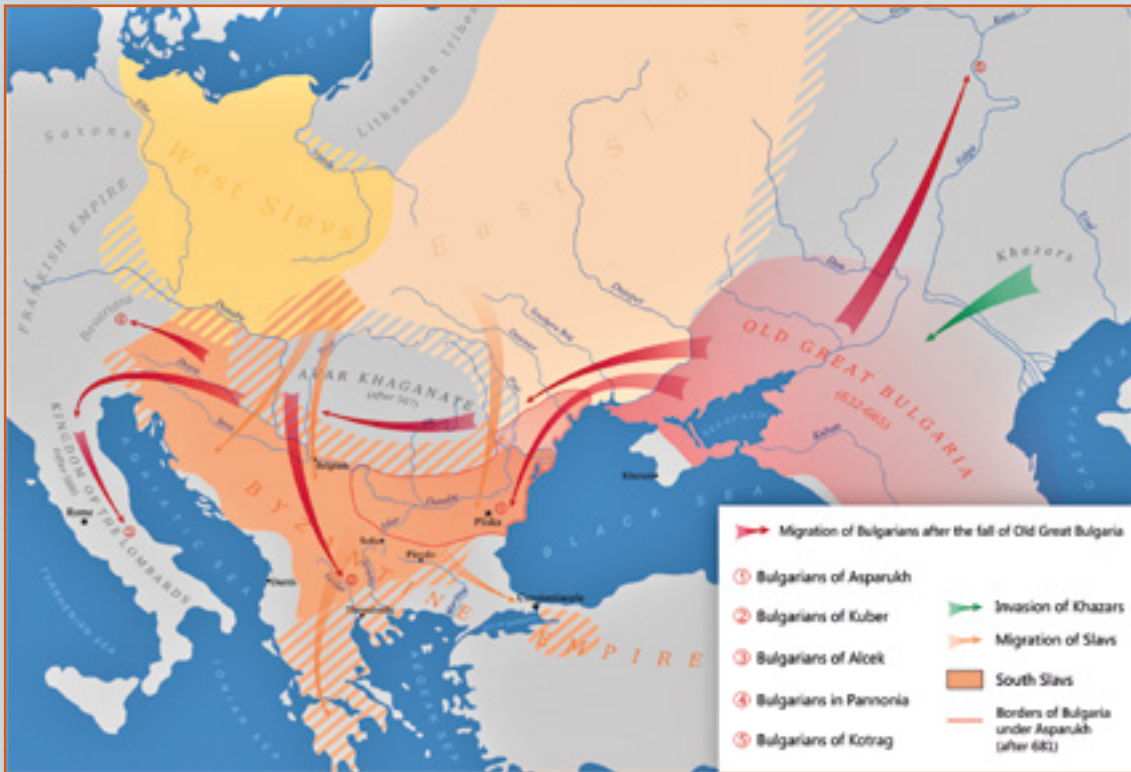
Náhrdelník s tromi krížikmi;
Dolní Věstonice

Hradisko v Bojnej

Mikulčické nákončia sa
považujú za súčasť obradného
rúcha moravských kniežat

Bulhari a Slovania

Slovanské hradisko našich predkov

Evanjelista sv. Ján.
Iniciálka v Assemaniho kódexe.
Prepis z pôvodniny z Veľkomoravskej ríše

Železné hrivny

Slovanský šperk

Freska vládca Sama
v Rotunde svätej Kataríny
v Znojme

Čas od 4. do 8. storočia – čas od úpadku po zánik Západorímskej ríše – sa nazýva obdobím:

AHSANOIŤEV

ODNROVÁ

Kto sú Sloveni?

Sloveni bolo označenie pre jeden z kmeňov patriacich k Slovanom. Iní kronikári takto pomenovávali aj všetkých Slovanov alebo podstatnú časť z nich. Z konca včasného stredoveku je to označenie pre Slovanov žijúcich v Byzantskej ríši, Bulharsku a na našej Veľkej Morave. Od vrcholného stredoveku názov pre Slovákov i Slovincov. Výnimočne ním pomenúvajú vyhynutý východoslovanský kmeň novgorodských Slovenov. Podľa Slovníka slovenského jazyka zo 60. rokov 20. storočia je tvar Sloveni staršie označenie pre Slovákov. Z dnes existujúcich slovanských národov je slovo Sloveni pôvodným menom Slovákov a Slovincov, ktorí sú jeho poslední nositelia. V slovenčine je jeho podoba dodnes zachovaná v tvaroch Slovenka – slovenský – Slovensko – slovenčina. Najneskôr v 15. storočí došlo k zmene tvaru Sloven na Slovákov. V niektorých prameňoch sú Sloveni uvedení ako Slovi.

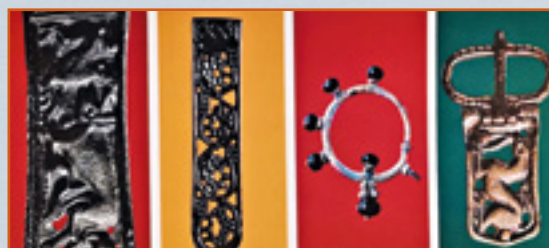

Ilustrácia znázorňujúca víťazný pochod Sama so svojou vojenskou družinou

ZADANIE

1. Pri ktorom opevnenom sídle sa roku 631 odohrala významná bitka?
2. Kto boli v bitke protivníkmi Samovej ríše?
3. Vyhľadajte, čo bolo hlavným dôvodom na vypuknutie bitky!
4. Aké dôsledky mala víťazná bitka pre Samovu ríšu?

(Pomôcka: Pomôžte si údajmi aj z časti pracovného zošita: *Zaujímavosti z dejín Samovej ríše* na strane 18.)

Pracka (Želiezovce, 7. či 8. storočie), náušnice s modrými perlami (Holiare, 8. storočie), nákončie remeňas motívom vínnej révy (Štúrovo, 8. storočie) a nákončie (Šebastovce, 8. storočie)

Pokúste sa vcítiť do postavenia vládcu Sama a do Slovana – bežného remeselníka. Aké výhody pre oboch priniesol vznik silného slovan-ského kmeňového zväzu? Svoje názory napíšte do tabuľky a diskutujte o nich.

Samo – vládca	Slovan – bežný remeselník

Ukážka strany z tzv. Fredegarovej kroniky. Mená skutočných autorov kroniky však nepoznáme.

Prokopius ešte o Slovanoch:

„Tých, čo sú u nich (Slovanov) v zajatí, nedržia tak ako ostatné národy na neohraničený čas, ale určia im isté obdobie, po ktorom ostáva na ich vôli, či sa chcú proti stanovenej náhrade vrátiť k svojim, alebo zostať na mieste ako slobodní a priatelia. Majú veľkú hojnosť všelijakého dobytká i poľnohospodárskych plodín, uložených na hromade v jamách, najmä prosa a pšena. A ich ženy sú počestné nad všetku ľudskú prirodzenosť. Väčšinou pokladajú smrť svojich mužov za svoj koniec a dobrovoľne sa zahrdúsia, nepokladajúc vdovstvo za žitie. Bývajú v lesoch, okolo vôd, močiarov a (neprístupných) jazier. Pre prípad nebezpečenstva robia si mnohé východy zo svojich príbytkov.“

ZADANIE

1. Čo bolo v minulosti hlavnou náplňou napísaných kroník?
2. Uvažujte o tom, či môže mať význam písať kroniky aj v súčasnosti, vo svete moderných technológií!
3. Porovnajzte spôsob života Avarov a Slovanov!

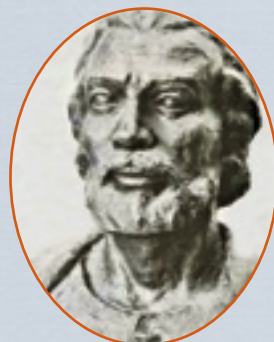
ZADANIE

1. Charakterizujte hlavné piliere demokracie!
2. Stretli ste sa už s pojmom demokracia na predchádzajúcich hodinách dejepisu a občianskej náuky? Pri ktorých témach to bolo?
3. Uvedte, ktoré skúsenosti z povolania kupca boli Samovi užitočné v boji proti Avarom!
4. Čo všetko museli Slovania zorganizovať pri príprave povstania proti Avarom?

Samo, skôr ako sa stal vládcom svojej ríše, bol podľa kronikárov kupcom. Ako kupec cestoval aj po území naddunajských Slovanov, navštevoval ich usadlosti a obydlia, spoznával miestne pomery a prichádzal do kontaktu s najrôznejším tovarom. Doplňte správne slová do textu o Samovom putovaní.

Keď sa rozhladol, videl, že zem je starostlivo obrobená. To ho utvrdilo v tom, že sa tunajší ľud živí najmä Divá zver, ale aj zaručovali dostatok Potoky a rieky boli bohaté na Chuť na sladké si utíšil

Po príchode do osady Slovanov ho privítal hlavný so svojou početnou

Vládca Samo

Prekvapili ho zaujímavé obydlia, ktoré takmer nebolo vidieť, pretože boli a mali sedlovú strechu. Nazývali sa

V miestnosti zazrel početné pracovné nástroje zo železa. Pri ohnisku stáli nádoby s hrubými stenami a nepravidelnými tvarmi. Z toho usúdil, že obyvatelia sú zruční v

Po dlhej a namáhavej ceste Slovania Sama pozvali do svojich obydlií. Prijemné teplo zabezpečila v rohu miestnosti. Posedel si na nie príliš pohodlných opracovaných

NA UPEVNIENIE ZÍSKANÝCH VEDOMOSTÍ

Predstavte si, že ako historici začínate s novým historickým výskumom, ktorý sa orientuje na tému Samovej ríše, a potrebujete si urobiť základný prehľad o danom historickom období. Priradíte k sebe správne dvojice!

Avari
keramika
franský kupec
slovanské obydlie
franský kráľ
hrad
povinný poplatok
kronikár
radlo
obilie

Vogastisburg
vyhlíbená jama
tribút
kaganát
nástroj na oranie
tzv. pražský typ
Fredegar
Dagobert
polozemnice
Samo

Na základe mapy zistíte, na ktoré územia súčasných európskych štátov zasahovala rozsiahla Samova ríša! Pomôžte si názvami ríš, riek a miest.

Zaujímavosti z dejín Samovej ríše

Vedeli ste, že...

- K Samovmu pôvodu. Z rozboru jeho mena vo Fredegarovej kronike, kde sa uvádza „natione“ (skôr vo význame štátna príslušnosť) a nie „ad genere“ (kmeňová príslušnosť), môže vyplývať, že Frankom bol iba občianstvom. Nevieme, či nebol v skutočnosti etnický Kelt, Germán, Slovan, alebo príslušník rodu Merovejovcov.
- Podľa Fredegarovej kroniky (knihy IV., kapitola 48) mal Samo 12 slovanských žien a s nimi 22 synov a 15 dcér. Možno sa domnievať, že išlo o ženy jednotlivých slovanských kniežactiev Samovej ríše a že týmto spôsobom bol štátny útvar akoby „posilnený“. Podľa neskorších českých povestí bol jedným z 22 Samových synov legendárny Krok – otec dcér s menami Kaza, Libuša a Teta. Medzi historické dohady patrí, že jeho vzdialenými potomkami v nasledujúcich generáciách mohli byť aj Mojmir či Pribina.
- Samova ríša bola ťažiskovým územím na obchodovanie obchodníkov z Franskej ríše, ktorí ňou často prechádzali. Podľa Fredegara bol roku 631 práve obchod dôvodom na vznik mocenských rozporov medzi kráľom Samom a franským kráľom Dagobertom. Celú situáciu sa Dagobert snažil vyriešiť a poslal k Samovi neznámeho vyslanca Sycharia. Ten od Slovanov žiadal odškodné, ale pre svoje necitlivé a povýšenecké správanie u Sama nepochodil.
- Ťažiskovým stretom vojny, ktorá vypukla roku 631, bola bitka o Vogastisburg. Samovi Slovania Dagoberta a jeho spojencov po troch dňoch bojov drvivo porazili a zahnali na ústup. Slovania následne franský útok viackrát opätovali a cez súčasné Čechy vpadli do franského Durínska. Pravdepodobne v tomto období sa k Samovmu zväzu pridali aj Lužickí Srbi s kniežaťom Dervanom, ktorí predtým podliehali pod franskú zvrchovanosť.
- Podľa názoru slovenského historika Matúša Kučeru išlo o boj o Bratislavu. Vychádzal z koncovky -burg v názvoch Pressburg a Vogastisburg, ktorá označuje bývalé rímske pevnosti (vrátane Bratislavy).

Ako o tom rozprávajú historické pramene z Fredegarovej kroniky?

- *„V tom roku (pozn. 631 alebo 632) Slovania, nazývaní Vinidi, v Samovej ríši usmrtili veľký počet franských kupcov a olúpili ich o tovar. To bol začiatok roztržky medzi Dagobertom a Samom, vládcom Slovanov... I poslal Dagobert vyslanca Sycharia k Samovi... Avšak ako býva (zvykom) pohanstva a spupnosti u nešľachetných, Samo nedal nijakú náhradu za to, čo spáchali jeho (ľudia)... Keď to Dagobertovi oznámili, ten spupne rozkázal, aby vojsko z celej Austrázijskej ríše sa postavilo proti Samovi a Vinidom...“*

- „Vogastisburg, kde sa opevnili veľmi početné oddiely udatných Vinidov, v trojdennom boji boli tu mnohí z Dagobertovho vojska pobití mečom a (ostatní), zanechajúc všetky stany a batožinu, ktorú mali, zbabelo sa odtiaľ vrátili do vlastných sídiel. Potom Vinidi viac ráz vtrhli do Durínska a do ostatných krajov Franskej ríše a plienili. Ešte aj Dervan, knieža z rodu Srbov, ktorí pochádzali z kmeňa Slovanov a už dávno patrili k Franskej ríši, pridali sa so svojimi k vládcovi Samovi.“

Na ceste k vytvoreniu slovanských kniežatstiev

Po smrti Sama spoložitie Avarov so Slovanmi už neprebiehalo formou útlaku, ale (úloha 1) spoložitím a vzájomným ovplyvňovaním. Postupne sa vytvorila (úloha 2). Samova ríša síce zanikla, ale dala podnet na postupné budovanie prvých slovanských štátnych útvarov (úloha 3). K rozkladu ríše Avarov výrazne prispelo vojenské ťaženie (úloha 4), ktoré sa začalo roku 791 a vrcholilo roku 803. Na čele franskej výpravy proti Avarskému kaganátu stál kráľ (rex) Karol Veľký. V jeho ťažení mu zásadne pomohli aj slovanské kmene.

1. Stav, keď sa nevedú vojenské operácie, sa nazýva...
2. Medzi ktorými etnikami na území stredného Dunaja sa vykryštalizovalo pokojné spoložitie a aké dostalo pomenovanie? Zakrúžkujte správnu odpoveď!
 - A) avarsko-slovanská harmónia
 - B) franskó-avarské priateľstvo
 - C) slovansko-avarská symbióza
 - D) franskó-slovanská dohoda
 - E) byzantsko-slovanská symbióza
3. Ako sa nazývali prvé dve najznámejšie slovanské kniežatstvá? Zakrúžkujte dve správne odpovede. Charakterizujte odpovede, ktoré ste neoznačili!
 - A) Panónske kniežatstvo
 - B) Velehrad
 - C) Nitrianske kniežatstvo
 - D) Salzburské arcibiskupstvo
 - E) Moravské kniežatstvo
4. Ktorá ríša v západnej Európe dosiahla po zániku Západorímskej ríše najväčší územný rozsah a mala výrazný mocenský vplyv aj na územie strednej Európy? Zakrúžkujte správnu odpoveď!
 - A) Byzantská ríša
 - B) Franská ríša
 - C) Ríša Ostrogótov
 - D) Ríša Vandalov
 - E) Kyjevská Rus

Ako žili naši slovanskí predkovia?

Na prelome 8. a 9. storočia na území Slovenska bolo zreteľná snaha jednotlivých kmeňov západných Slovanov o spájanie do mocnejších celkov. Príslušníci miestnej vládnucej dynastie z Nitry, predkovia Pribinu, využili momentálne oslabenie nadvlády Avarov a obsadili väčšiu časť územia juhozápadného Slovenska. Svoje výboje zamerali ďalej na východ a juhovýchod, kde dosiahli Zemplín. Stretli sa len s minimálnym alebo so žiadnym odporom. Prirodzenú hranicu Nitrianskeho kniežatstva tvorila na juhu rieka (úloha 5) a od Moravského kniežatstva ho delilo pohorie Malých a Bielych Karpát (úloha 6).

5. Ako sa volá rieka, ktorá má ústredné postavenie v básni Mor ho! od Sama Chalupku?

Zakrúžkujte správnu odpoveď!

- A) Orava
- B) Hron
- C) Váh
- D) Dunaj
- E) Ipeľ

6. Poznáte dobre slovenské pohoria? Nájdite na slepej mape Slovenska pohoria Malé Karpaty a Biele Karpaty a napíšte k správne mu číslu ich názov! Viete napísať, aké pohoria sa nachádzajú pod zvyšnými číslami?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.
- 12.
- 13.
- 14.
- 15.
- 16.
- 17.
- 18.
- 19.
- 20.
- 21.

Neviete si dať rady s úlohou? Načítajte si QR kód a získate cenný ťahák, aby sa učenie stalo ľahším a zábavnejším.

Každodenný život v slovanských hradiskách

Pri budovaní opevnených sídiel využívali slovanské kmene okolité prostredie na strategické ciele. Prirodzenú ochranu hradiskám poskytoval najmä neprístupný terén. Na rovine prirodzenú ochranu tvorili vodné toky či močaristé a jazerné prostredie. Vážnosť výstavbe opevnení dodávali premyslené konštrukcie. Na konci 8. storočia postupne vznikali v naddunajskom priestore prvé opevnené hradiská ako mocenské, územnosprávne a remeselnícko-obchodné centrá Nitrianskeho kniežatstva. V neskoršom období Rastislavovej a Svätoplukovej ríše už bolo budovanie hradísk bežné. Hradiská sa považujú za predchodcov stredovekých hradov.

ZADANIE

Načítajte si QR kód a pozrite si rekonštrukciu každodenného života naddunajských Slovenov na hradisku Bojná v zimnom období! Ako podľa vás prebiehal bežný rok v živote našich predkov? Diskutujte o vojenských a spoločenských výhodách života našich predkov v hradisku oproti tým, čo bývali mimo hradiska! V čom mali obrancovia v hradisku výhodu pred útočníkmi?

Ako vyzeralo opevnenie slovanských hradísk?

Veža v hradisku v Pobedime

ZADANIE

Načítajte si QR kód, preneste sa do prostredia slovanských kmeňov a staňte sa odborníkmi na opevnenie hradísk! Vytvorte si dve skupiny: 1. skupina spracuje stručnú históriu slovanských opevnení, 2. skupina spracuje konštrukciu hradísk a vybrané technické riešenie. Za určitý čas vypracujte zadania a informujte spolužiakov o svojich zisteniach! Skupina konštruktérov môže pripravený výklad spestriť názornou ukážkou – videom.

Hradisko Svätý Jur-Neštich; zdroj: <http://www.hradiska.sk>

Hradisko v Bojnej – vstupná brána za Svätoplukovej ríše

Zlatý vek slovenských dejín

Obdobie Veľkej Moravy

PREMÝŠĽAJTE!

1. Prečo obdobie Veľkej Moravy znamenalo v neskoršej dobe pre predstaviteľov slovenskej inteligencie – kňazov, spisovateľov, historikov, politikov – akýsi zlatý vek slovenských dejín?
2. V ktorých historických obdobiach slovenských dejín sa téma Veľkej Moravy stala ťažiskovým námetom na umelecké stvárnenia?
3. Viete vymenovať konkrétne diela? (**Pomôcka:** Použite informácie z časti pracovného zošita *Svätoplukovská a cyrilo-metodská tradícia v národných dejinách Slovákov* na stranách 69 až 71.)

SKÚSTE SÚŤAŽ!

Napíšte do voľného obdĺžnika čo najviac rôznych slov, ktoré sa vám vynoria v mysli, keď počujete slovo KRISTIANIZÁCIA!

Pri hodnotení sa získava 1 bod za každý napísaný pojem, ktorý sa vzťahuje ku kristianizácii. Po vyhodnotení súťaže si môžete na voľné riadky napísať vlastnú definíciu kristianizácie.

KRISTIANIZÁCIA

Ako vznikla Veľká Morava?

Približne roku 833 vypukla vojna medzi vládcami Nitrianskeho a Moravského kniežatstva. Presnú príčinu vzniku ozbrojeného konfliktu nepoznáme, ale takmer s istotou možno povedať, že iniciátorom bolo moravské knieža Mojmír I. Pomocou svojej silnejšej vojenskej družiny prepadol Pribinove hradiská Majcichov a Pobodim v pohraničnej oblasti. Obe hradiská dobyl a porazil ich posádky. Otvoril si tak cestu k hlavnému sídlu – Nitre. Knieža Pribina nedokázal čeliť vojenskej presile a s časťou svojej družiny opustil kniežatstvo. Pomoc hľadal vo Franskej ríši. Moravské knieža Mojmír I. obsadil celé územie Nitrianskeho kniežatstva a na vojensky strategických miestach umiestnil svoje posádky. Nešlo o centralizáciu, ale o zjednotenie obidvoch kniežactiev. Mojmír I. vytvoril najvýznamnejší štátny útvar západných Slovanov v 9. storočí – Veľkú Moravu. Osobitosť Nitrianska zostala a stala sa základom dualizmu vo Veľkej Morave, ktorý sa prejavoval mocensky aj hospodársky. Za panovania Rastislava bolo Nitriansko údelným kniežatstvom Svätopluka I. a za panovania Mojmíra II. jeho brata Svätopluka II. Susedná Franská ríša mala v tom čase vnútorné problémy, preto ostala k tejto udalosti pasívna. Po uzavretí Verdunskej zmluvy (úloha 7) roku 843 sa situácia zásadne zmenila. Knieža Pribina dostal do dedičnej držby Panónske kniežatstvo so sídlom v Blatnohrade, v ktorom po jeho smrti panoval syn Kocel. Ani Mojmír I. sa neudržel na kniežacom stolci, pretože odmietol uznať franskú nadvládu. Na jeho miesto bol roku 846 dosadený Mojmírov synovec Rastislav. Spočiatku sa síce tváril lojálne voči franskéj nadvláde, ale postupne stále viac posilňoval mocenskú pozíciu Veľkej Moravy.

7. Verdunská zmluva z roka 843 rozdelila Franskú ríšu na tri kráľovstvá ovládané synmi Ľudovíta I. Pobožného. Boli to: 1. Lotar I., 2. Ľudovít II. Nemec a 3. Karol II. Holý. Viete určiť, ktoré územie komu pripadlo? Priradte číslicu pri mene k správne kráľovstvu na slepej mape a zistite, ktorý franský panovník zásadne vplýval na Veľkú Moravu a Panónske kniežatstvo! Uvažujte, ktorý z panovníkov získal čestný titul cisára! Po vyhodnotení tohto zadania je tu ďalšia úloha. Na základe znalostí z geografie pokúste sa určiť, ktoré dnešné štáty boli v minulosti súčasťou Západofranskej ríše, Stredofranskej ríše a Východofranskej ríše! Túto úlohu môžete riešiť individuálne, ale aj v troch skupinách.

História vývoja pojmov Veľká Morava a Byzantská ríša

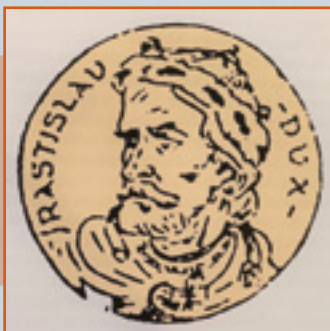
Vedeli ste, že...

Ako vznikol názov Veľká Morava?

Nevieme presne, ako sa volala Rastislavova a Svätoplukova ríša. Názov Veľká Morava prvýkrát použil až po jej zániku v polovici 10. storočia byzantský cisár Konštantín VII. Porfyrogenet v diele *De administrado imperio* okrem tvaru zem Moravská použil aj Megalé Morabia, čo sa prekladá aj ako Vzdialená Morava. Dobové pramene krajinu nazývajú spravidla jednoducho Marahava, terra Maravorum, regnum Margorum, regnum Marahavorum. Doložené sú aj názvy regnum Rastizi a regnum Zuentibaldi (kráľovstvo Rastislava, neskôr kráľovstvo Svätopluka). Názov Vzdialená Morava či Veľká Morava zdôrazňujú – z pohľadu Byzantskej ríše – rozdiel voči druhej Morave, ktorá sa nachádzala v oblasti Sirmia, a vznikli až v 10. storočí.

Čo znamená názov Byzantská ríša?

Napriek zaužívanému pojmu Byzantská ríša alebo Byzancia v skutočnosti ide o umelý názov pre východnú, grécko-orientálnu časť Rímskej ríše či Východorímsku ríšu a nato nadväzujúci stredoveký štát. Byzantská ríša existovala v rokoch 395 až 1453, keď zanikla dobytím hlavného mesta Konštantínopolu (po slovensky tiež Carihrad, dnes Istanbul) vojenskými silami Osmanskej ríše. Tento štát sám seba chápal ako neprerušeneho pokračovateľa Rímskej ríše. Oficiálny názov štátu bol grécky: Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (Romaiké Autokratoria, teda Rímska ríša), alebo Αυτοκρατορία των Ρωμαίων (Autokratoria ton Romaion, Ríša Rimanov). Názov Byzantská ríša a Byzancia sa rozšírili medzi historikmi až v 18. storočí a používajú sa podnes.

RASTISLAV

SVÄTOPLUK

MICHAL III.

Ako fungovala štátna organizácia za Rastislava a Svätopluka?

Veľkomoravský štát za panovníka Rastislava tvorilo územie porovnateľné s jednou pohraničnou Východofranskou markou. Za vlády Svätopluka 1. to už bola ríša expandujúca všetkými smermi s rozlohou prevyšujúcou pôvodné územie Mojmirovho a Rastislavovho štátu. Takýto štát mohol byť riadený iba dobre premyslenou a fungujúcou správou, ktorá by zabezpečovala úplnú podporu vládnucej dynastii a panovníkovi na jej čele. Dynastia Mojmirovcov bola podľa právnych predstáv doby subjektom vlády a panovník, u ktorého bola sústredná štátna moc, sa opieral o členov svojej dynastie, verných veľmožov a veliteľov hradísk rozmiestnených po celom území krajiny. V mojmirovskej dynastii dostávali jej mladší členovia údelné Nitrianske kniežatstvo, ale v hlavných smeroch zahraničnej a domácej politiky boli podriadení ústrednému panovníkovi. Panovník sa naplno opieral o kniežaciu družinu Moravanov, ktorí boli jadrom armády a prvý útok útočníka mohli zadržať aj sami. Spoľahlivých členov družiny panovník poveroval funkciami priamo na dvore alebo v jednotlivých častiach ríše. Hlavný úradník dvora sa nazýval nádvojný župan (comes palatii, nadorispan). Počas Svätoplukovho obdobia sa v latinských pamiatkach hovorí o členoch panovníckeho dvora ako o sudcoch (iudices). Správca pokladu sa označoval ako komorník (camerius, komornok) alebo taverník (tavernicus, tavarnok), správca panovníckych statkov a poddaných ako vladár (vilicus). Osobitnou funkciou pri dvore bol pravdepodobne aj správca lesov (venator). Ďalší príslušníci dvora boli poverení súdnou agendou. Treba uviesť aj nižšie dvorské funkcie: čašník (pohárnik, paharnok), stolník (asztalnok), dvoran – dvorník (udvarnok). Na kniežacom dvore sa zdržiavali aj župani štítarov, koniarov, kniežacích psiarov, sokoliarov a ďalšieho služobného obyvateľstva. Všetky administratívne záležitosti kniežata, teda prijímanie a spisovanie listín, diplomatických posolstiev a pod., organizovala kniežacia dvorská kancelária na čele s kancelárom. Kancelária bola obsadená príslušníkmi nižšieho duchovenstva (kňaz Ján z Benátok) i vyššími cirkevnými hodnosťami (biskup Viching). Ako svedčia vyššie uvedené slová zachované aj v jazyku starej maďarčiny, mnohé orgány štátnej moci boli prevzaté do ústredného aparátu raného Uhorského štátu.

Pamiatky na našich predkov

Hradiská, správa a súdnictvo štátu

Vedeli ste, že...

Správa celého územia štátu nebola jednotná. Nitriansko bolo neoddeliteľnou súčasťou Veľkej Moravy, ale pretrvával v ňom dualizmus, ktorý sa prejavoval v tom, že bolo zároveň kniežatstvom mladších členov mojmírovskej dynastie. Sídlo malo v Nitre (Nitrava), ktoré podľa najnovších nálezov môžeme priradiť k najstarším stredoeurópskym hradským mestám. Územné jadro Veľkej Moravy a Nitrianskeho údelného kniežatstva sa správne delilo na hradske župy so sídlom vo významných hradiskách na celom území ovládanom Mojmirovcami. Jednoznačné sú hradiská v Nitre (Nitrava,) Bratislava (Brezalauspruch), Devín (Dovina) a aglomerácie v Mikulčiciach a v Starom Meste. Ďalšie hradiská sú: Vyšehrad, Zemplín, Turňa, Novograd, Rajhrad, Strachotín, Uherské Hradište, Znojmo – Hradište, Olomouc – Hradište, Předmostí pri Přerove, Šaštín, Brekov, Moravské pole, Trenčín a iné. Na čele ústredných hradísk, ktoré plnili funkciu administratívnych, vojenských a hospodárskych centier, stáli župani – vojenský velitelia hradských miest. Pod sebou mali stotníkov, desiatnikov, ako aj úradníkov zabezpečujúcich dopravu a zásobovanie. Hradskí župani mali vojenskú moc ako velitelia hradskej posádky, súdnu a všeobecne správnu moc. Dôležitá bola finančná právomoc, keď v mene panovníka vyberali naturálnu rentu, ktorej časť si ponechávali. Časť tejto renty bola vlastne odmenou za verné služby ústrednému panovníkovi. Výrazom úplnej podriadenosti panovníkovi bolo aj to, že ústredné veľkoknieža voľne dosadzoval a odvolával županov. Pomocným a výkonným orgánom hradskeho župana bola jeho vojenská posádka. Hradiská sa budovali na strategicky dôležitých bodoch ako pevnostný systém a mali predovšetkým obrannú funkciu. Počas panovania kniežaťa Rastislava vznikli nové formy sídiel a správ, tzv. kniežacie dvorce, centrá správnej a hospodársko-vojenskej kontroly nad určitým spravovaným regiónom. Tieto boli zároveň miestom dislokovanej regionálnej správy, ktorá bola udelená verným veľmožom do užívania. V areáli dvorca či hradiska bol vymedzený priestor na sídlo veľmoža, hradskeho župana a jeho vojenskej posádky. Zrodili sa zároveň najstaršie súkromné sídla – veľmožské dvory v Ducove na Nitriansku a v Pohansku na Morave. Od polovice 9. storočia nastala rozsiahla výstavba a prestavba hradísk opevnených priekopou s vnútornou výstavbou svetských i cirkevných stavieb. Zmeny územnej správy prenikli nielen do južných podunajských a potiských oblastí za Matru a Bukové hory, ale aj do severnejšie položených zakarpatských regiónov v povodí riek San a Wisloka v dnešných poľských Karpatoch. Uvedený proces v týchto regiónoch už súvisel s obdobím expanzie Svätopľuka, konkrétne s pričlenením Vislanska a Potisia k Veľkej Morave v poslednej tretine 9. storočia. Najvyšším súdnym orgánom bol v hradiskách hradský župan (iudices). V súdnych a správnych orgánoch malo zastúpenie aj nižšie duchovenstvo (archipresbyteri). Cirkevná a štátna správa zväčša splyvali. Zároveň sa šírilo kresťanstvo do všetkých častí Veľkej Moravy. Celá župná štátna správa dôsledne sledovala princíp

teritoriality, čím prekonal zvyšky starej kmeňovej správy. Územia podmanených slovanských kmeňov v Čechách a na Vislansku mali už pred Svätoplukom vyššiu centrálnu politickú organizáciu predštátneho typu. Svätopluk sa uspokojil s ustanovením jemu podriadeného kniežata domáceho pôvodu na podmanenom území (v českých krajinách to bol Bořivoj) s tým, že tento musel zložiť sľub vernosti, odprisahať poslušnosť a odvádzať dane a iné poplatky. Na dobytom území nechal družiny Moravanov a v prípade ohrozenia domáceho kniežata by Svätopluk poskytol vojenskú hotovosť a pomoc.

Obrazová časť

Blatnohrad kniežata Pribinu a Kocela,
dnes Zalavár v Maďarsku

Rekonštrukcia dvorca veľmoža

Veža v hradisku v Pobedime

Mikulčický palác na Morave
(rekonštrukcia podľa L. E. Havlíka)

Vykopávky kostola z Nitry – 9. storočie

Rozvrstvenie sociálnej štruktúry obyvateľstva

Vedeli ste, že...

Feudáli

Môžeme ich rozlišovať na vládnuce kniežatá, údelné kniežatá a veľmožov. Rozmach tejto sociálnej skupiny je spájaný so vzrastom moci vojnových družín a so zakladaním vládnučích dynastií Mojmiróvcov a Pribinóvcov. V dynastii Mojmiróvcov bol dodržiavaný nástupnícky systém podľa princípu avonkulátu, teda po strýkovi nastupuje synovec. Takto sa postupovalo od Mojmíra cez Rastislava k Svätoplukovi. Až panovník Svätopluk I. (870 – 894) zaviedol v Európe častejšie používaný systém primogenitury. Teda po Svätoplukovi nastúpil na panovnícky stolec jeho syn Mojmír II. Objavujú sa aj dohady, že avonkulát bol v skutočnosti seniorát – staršinský princíp, preto vládol najstarší člen dynastie. V rámci vládnučích rodín kniežat a údelných kniežat poznáme len manželku Svätopluka I. Svätožiznu (historici to vyvodzujú zo zápisov v Salzburgu, ale najmä z Cividalského evanjelizára). Feudáli zastávali rôzne vojenské, správne a súdne funkcie v medzinárodných stykoch, dojednávali a uzavierali zmluvy, mier. Žili predovšetkým z naturálnej pozemkovej renty či z úkonov. Veľmoži i kniežatá boli označovaní ako „knezi“.

Moravania

Tvorili zvláštnu sociálnu skupinu v rámci slobodných obyvateľov. Z Legendy Konštantínovej (náznaky sú aj v Legende Metodovej) sa dozvedáme, že panovník pred závažným rozhodnutím a vyslaním posolstva „radu učinil s kniežatami a Moravanmi“. Podľa dobových zvyklostí je nepredstaviteľné, aby sa Rastislav poradil vo veci zamýšľaného posolstva hoci len s väčšinou poddaných. Výraz „s Moravanmi“ sa nemôže vzťahovať na ľud jeho celku. Treba užšiu skupinu Moravanov odlišiť od moravského ľudu ako celku. Moravania sú odlišení v Legende Konštantínovej aj od kniežat. Ich pôvod možno vysvetliť skôr vznikom a vývojom družín vojenských náčelníkov. Utváranie týchto družín mohlo byť ovplyvnené oslobodzovacími bojmi naddunajských Slovanov už po Samovom období, teda v časoch ústupu avarskej moci. Moravania, ktorí vyšli z týchto vojenských družín, sú skôr v postavení slobodného obyvateľstva. Tvorili pilier mojmírovskej dynastie, vždy sú permanentne vojensky mobilizovaní a pripravení byť údernou skupinou panovníka. Na Slovensku dodnes pretrvali názvy lokalít ako Moravany, Moravce. Význačné osoby z radov Moravanov mali funkcie v hradskej správe a v miestnom súdnictve.

Obrazová časť

Knieža Pribina (autor: Imrich Vysočan)

Knieža Mojmir I. (autor: Ján Ladvenica)

Mačiansky kríž z 9. storočia, Veľká Morava

Ozdoby z veľmožského hrobu;
Bernolákovo, 8. storočie

Prstene z veľmožského dvorca
v Ducovom, 10. storočie

Sociálna štruktúra obyvateľov ríše

Vedeli ste, že...

Duchovenstvo

Okrem arcibiskupa Metoda a biskupa Vichinga máme informácie, že počas vrcholného obdobia veľkomoravského štátu okolo roka 900 – za pápeža Jána IX. – existovalo jedno arcibiskupstvo a tri biskupstvá na jeho území. Na moravskom učilišti sa malo vyučiť do 200 kňazov. Príslušníci vysokej cirkevnej hierarchie i niektoré osoby z nižšieho kléru mali vysoké funkcie na panovníckom dvore. Okrem v kronikách zachyteného diplomata kňaza Ján z Benátok osobitne treba spomenúť aj kňaza Slavomíra, ktorý bol počas povstania proti franskej nadvláde krátko kniežatom (871). Príslušníci nižšieho duchovenstva mali početné zastúpenie v župnom aparáte a v súdnictve. Zároveň riadili cirkevnú správu. Bolo to najmä preto, že práve duchovenstvo patrilo k najvzdelanejšej vrstve.

Obchodníci a bohatí remeselníci

Okrem domáceho obchodu bol rozvinutý diaľkový obchod, ktorý sa neobmedzoval len na Byzanciu. Známe sú styky so Sedmohradskom a na západe bola obchodným partnerom Východofranská ríša. Obchod zahrnoval import aj export. Vyvážali sa suroviny, kožušiny, niektoré výrobky špecializovaných dielní (šperky, kovania atď.). Archeologické nálezy dokladajú širokú výmenu domácich tovarov. V ústredných hradiskách v jadre Veľkej Moravy a na dvoroch významných veľmožov žila vrstva dvorských remeselníkov, ktorí zhotovovali bohaté i umelecky náročné šperkárske, rezbárske, maliarske a iné výrobky. Archeologické nálezy svedčia o tom, že remeselná výroba na Veľkej Morave bola vyspelá a mala jedno z popredných miest v Európe. Obchodníci i významní remeselníci sa zoskupovali už v spomínaných hradiskách – Devín (Dowina), Nitra (tu sa našli nálezy menších hutných pecí), Staré Mesto (nálezy zlatníckych dielní), Valy pri Mikulčiciach, Bratislava, Blatnohrad, Strachotín, Rajhrad, Zemplín (impozantné hradisko na východnom Slovensku, ktoré bolo hospodárskym, administratívnym a vojenským centrom).

Pospolitý ľud

Bola to najpočetnejšia sociálna vrstva a členila sa podľa postavenia na prevažujúce slobodné obyvateľstvo, ale aj na poddaných a otrokov, čo však nebolo v slovanských podmienkach rozšírené. Podľa zamestnania sa ľud delil na roľníkov,

pastierov, služobníctvo a chudobných remeselníkov. Prevažovali predovšetkým roľníci, ktorí hospodárili ešte na úrovni občiny. Museli však odovzdávať veľmožom časť úrody, výrobkov a konať vojenskú službu v prípade vojny. Kolektívne hospodárenie, ktoré bolo pôvodne zamerané iba na krytie jednoduchých potrieb rodového celku, bolo postupne vystriedané súkromným hospodárstvom.

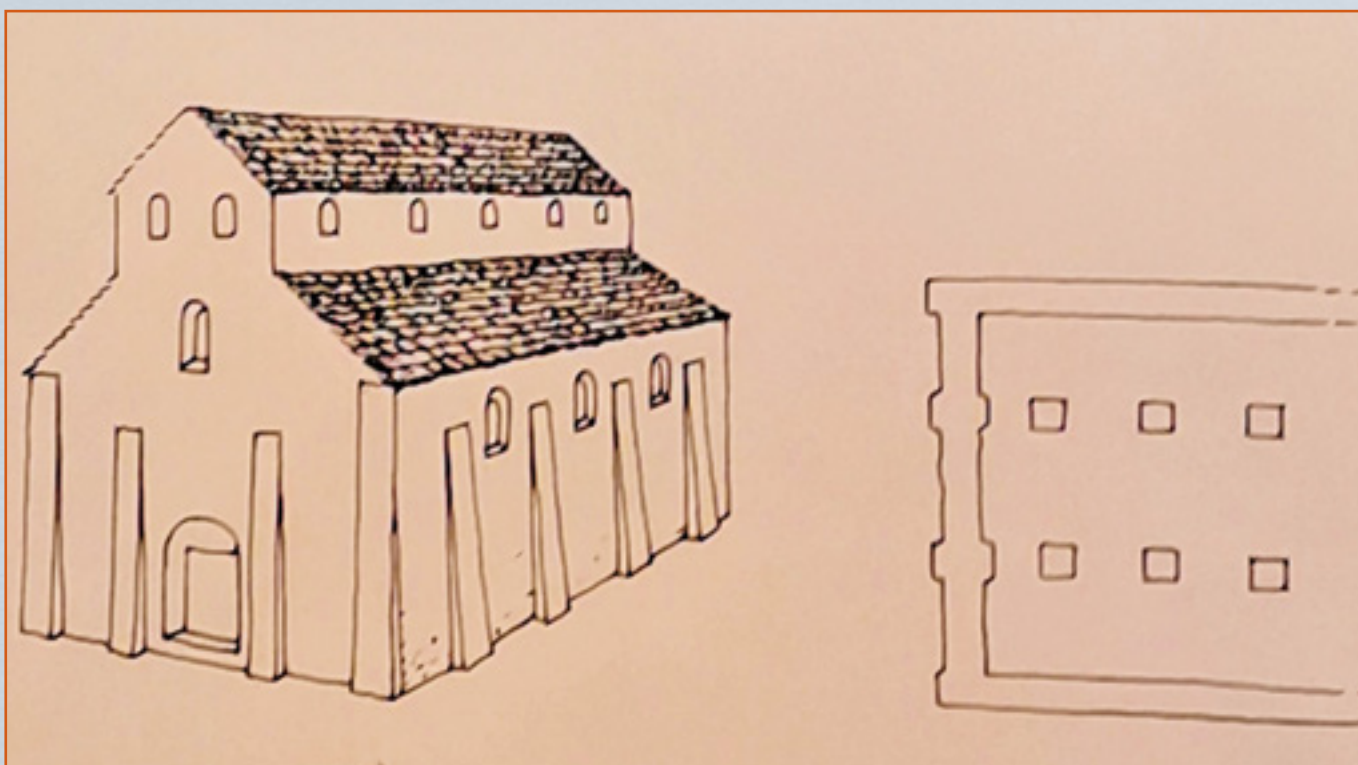
Obrazová časť

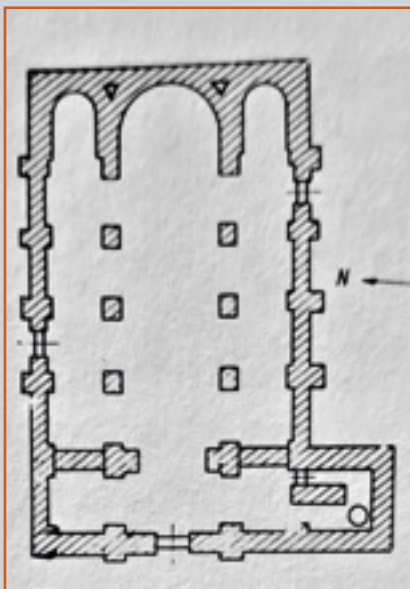
Vyobrazenie kostola v Ducovom – pôdorys a rekonštrukcia

Kostolný areál na Bratislavskom hradnom kopci z obdobia Svätoplukovej ríše

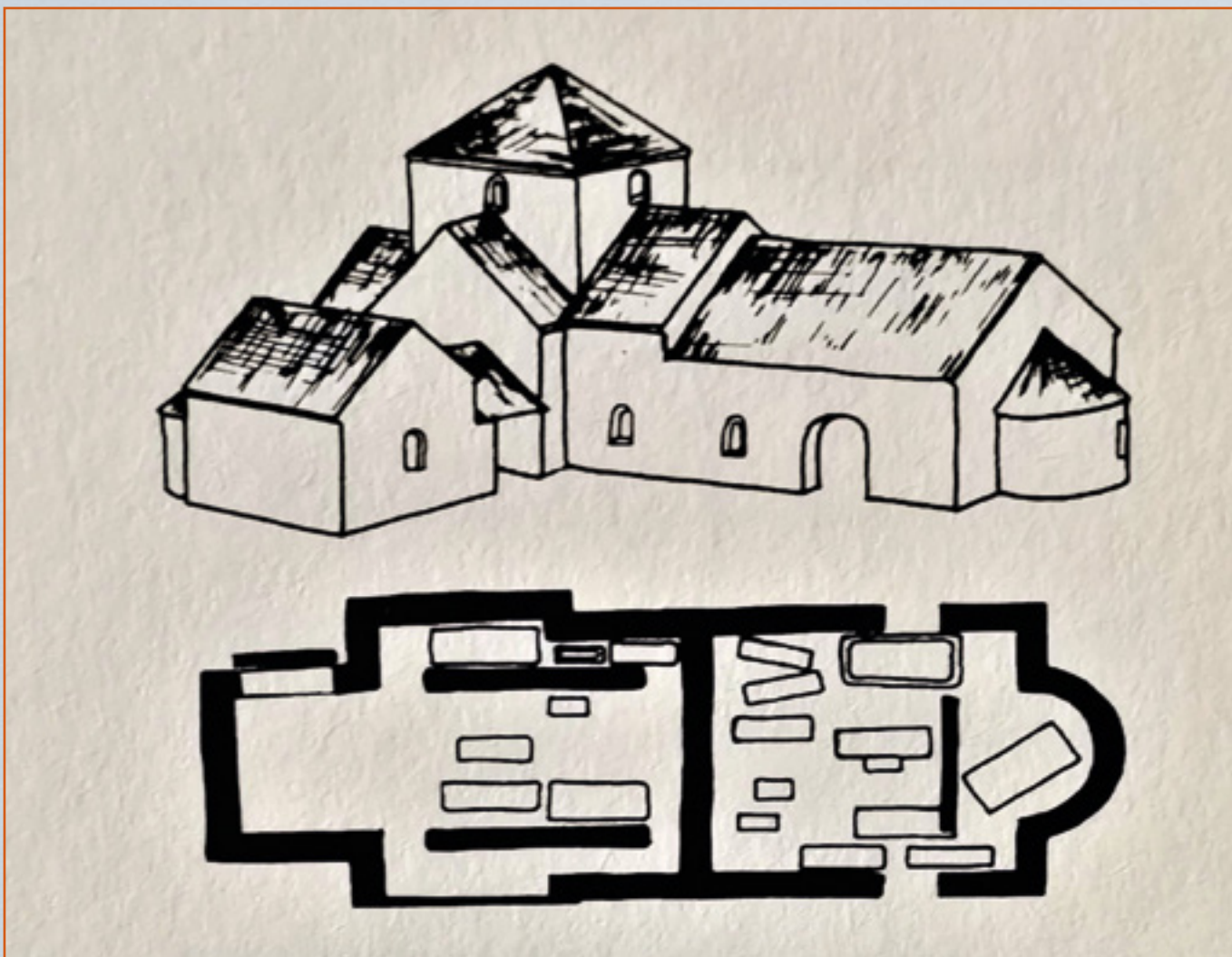
Vyobrazenie kostola z tých čias

Pôdorys Pribinovho kostola v Blatnohrade; dnešný Zavalár

Odkryté základy kostola z obdobia Veľkomoravskej ríše

Kostolný komplex z Uherského Hradišťa (Sady) s vyznačením hrobov desiatich mužov – príslušníkov najvyšších vrstiev z čias Veľkomoravskej ríše

Vojenská organizácia Svätoplukovej ríše

Vedeli ste, že...

Úspešná vojenská obrana Rastislava a expanzia Svätopluka I. sa nemohli uskutočniť bez spoľahlivej vojenskej organizácie. Predovšetkým išlo o niekoľko obranných pásiem hradísk so schopnosťou v relatívne krátkom čase zmobilizovať väčšinu armády, ktorá bola zároveň najdôležitejšou zložkou verejnej moci. Moravania tvorili jadro vojenských jednotiek zložených z členov družín ústredného kniežata a údelného kniežata z Nitry, ako aj z vojenských posádok hradských županov i veľmožov. Druhou podstatne väčšou časťou vojska bola tzv. vojenská hotovosť slobodných mužov. Roľníci tvorili súčasť pechoty a družiny boli v prevažnej miere jazdecké. Svätoplukove vojská po mobilizácii tvorili jazdci (5- až 8-tisíc) a väčší počet príslušníkov pechoty (takmer 30- až 35-tisíc pešiakov). Plná mobilizácia vo včasne stredovekých informačných a komunikačných podmienkach mohla trvať pri organizácii útočnej výpravy aj niekoľko týždňov. Panovník organizoval do bojovej pohotovosti družiny v ústredných hradiskách a jeho poslovia sa rozprchli aj do hradských žúp. Vojenská hotovosť v župách sa sústreďovala na pokyn hradského župana, ktorý mal k dispozícii aj svoju posádku v hradisku. Zhromaždené jednotky okamžite vyrazili na miesto určené panovníkom. Obranná mobilizácia bola omnoho rýchlejšia. Zoskupovala sa okolo obranného systému hradísk, kde sa uplatňovala skôr vyčkávacia taktika. Pri obrane územia sa počítalo aj so všetkým obyvateľstvom. Z Fuldských letopisov východofranskej výpravy sa roku 872 do bojov zapojili ženy, ktoré zhadzovali franských jazdcov z koní. Aj Slavomírovo povstanie naznačuje širokú účasť roľníkov v boji proti franskej nadvláde (871). Pri útokoch do Zadunajska v rokoch 883 a 884 sa spomína vojsko panovníka Svätopluka I. zo všetkých krajov Veľkej Moravy, pričom mobilizačný okruh sa odhaduje na 300 až 400 km. Hradiská boli medzi sebou pospájané systémom ciest, väčšinou poľných. Najdôležitejšie spoje boli dláždené kamením, no tieto sa stavali iba v blízkosti ústredného hradiska kniežata. Významným vojenským obchodným spojom bola cesta spájajúca Nitru s Mikulčicami, ako aj cesta Nitra – Zálavar. Silný pevnostný systém bol vybudovaný vo výhodnom prostredí Karpát. Ide o líniu hradísk Jur pri Bratislave, Zámčisko pri Modre-Harmónii a Smolenské hradisko. Na strážne účely sa používali hradiská Pohansko pri Plaveckom Podhradí a Zámčisko nad Unínom. V otvorených nížinách bránili Veľkomoravskú ríšu hradiská Zemplín, Bíňa, Majcichov a Pobedim. Vnútornú obranu Nitry zabezpečoval systém hradísk na hornom i dolnom Hrone (Malé Kozmálovce). Vojsko bolo spoľahlivou mocenskou oporou panovníka Veľkej Moravy. Neexistuje zmienka o nespokojnosti alebo vzbure družín. Základom organizácie oddielov bola desiatková sústava. Najvyššou taktickou jednotkou bol pluk so silou tisíc mužov. V súvislosti s organizáciou panovníckej družiny treba zobrať do úvahy franský príklad organizácie panovníckej družiny

(tzv. scara), ktorú tvorilo 250 až 300 jazdcov. Mobilizovanú pechotu viedli do boja starešinovia. Deľbu vojnovnej koristi a disciplinárne tresty vo vojsku boli upravené v obyčajovom práve, ale aj v zákone – Zákon sudnyj ljudem. Možno konštatovať, že armáda Rastislavovho a Svätoplukovho štátu bola najdôležitejšou mocenskou silou, ktorá po celý čas zabezpečovala nezávislosť aj integritu krajiny a bránila záujmy vládnucej mojmírovskej dynastie.

Obrazová časť

Člen družiny kniežaťa v čase Rastislava a Svätopluka I.

Základnými zbraňami za čias Svätopluka I. boli bojová sekera a meč

Nitriansky bojovník

Družina bojovníkov naddunajských Slovenov

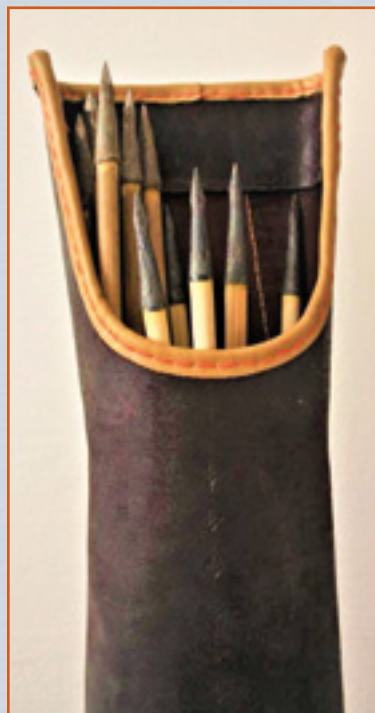
Meč veľmoža z Krásnej nad Hornádom; začiatok 10. storočia

Bojovník s mečom

Bojový šík družiny Svätoplukovho vojska

Tulec šípov z tých čias

Člen družiny Moravanov

Blatnica, meč veľmoža

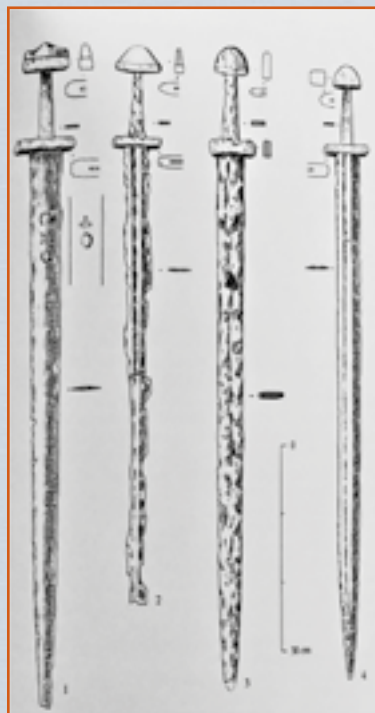
Do útoku!

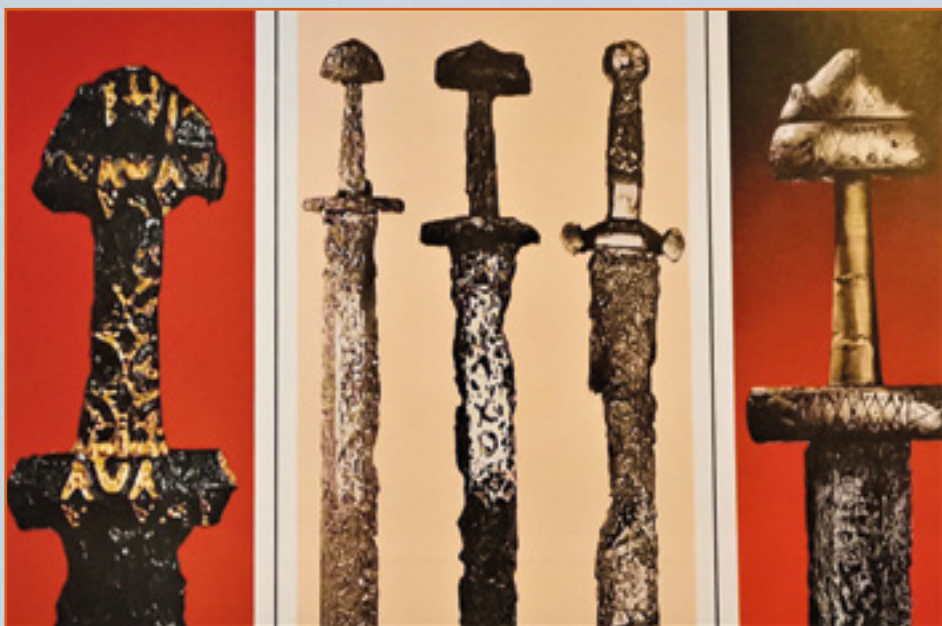
Pozlátená a postriebnená prilba našich predkov z Dolných Semeroviec

Hroty oštěpu našich predkov

Dvojostré meče: 1. Detva;
2. Žabokreky; 3. Lidice;
4. Malé Kozmálovce

Meče veľmožov

Príslušník pechoty z čias
Rastislava a Svätopluka;
autor: L. Galuška

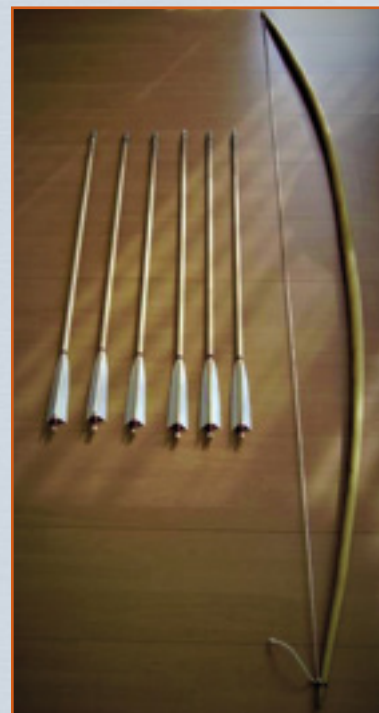
Meč a pošva na meč

Prilba bojovníka z Bojne

Franská pechota

Luk a veľké šípy

Výzbroj člena družiny, začiatok 10. storočia

Bojové sekery vojska z čias Svätoplukovej ríše

Mikulčické meče

Hospodárska základňa naddunajských Slovenov

Vedeli ste, že...

Základom hospodárstva na Veľkej Morave v 9. storočí bolo poľnohospodárstvo. Na území juhozápadného územia Nitrianska boli preň veľmi dobré podmienky. Z archeologických nálezov možno usudzovať, že sa hospodárilo jednoduchým dvojpoľným a trojpoľným systémom a na tú dobu bolo na veľmi dobrej úrovni. Archeologické nálezy poľnohospodárskeho náradia boli zaujímavé: našli sa železné súčasti oradiel, kosáky, kosy, mlynčeky na obilie a pod. Výroba obilia v tomto období pravdepodobne prevyšovala trojnásobok siateho množstva. Okrem pšenice, jačmeňa, raže, ovsa, hrachu, šošovice, bôbu a viky sa dorábali aj ľan a konope. S roľníctvom súvisel predovšetkým chov dobytka a drobného zvieratstva. Nezanebateľný zdroj obživy bol aj lov, rybolov a včelárstvo. Z remesiel treba vyzdvihnúť najmä výrobu železa redukčným spôsobom z bohatších i chudobnejších rúd vo veľkých železiarskych peciach zapustených do zeme. Moravania vedeli spracúvať aj najťažšie taviteľné rudy ako magnetit a hematit. Okrem Nitry sa stopy hütništva našli v Pobedine a na Morave v Želechoviciach. Na hutnícku výrobu železa bezprostredne nadväzovalo kováčstvo. Neustále vojny si vyžadovali kvalitné zbrane potrebné na vyzbrojovanie vojenských družín. Preto sa kováčstvo sústreďovalo najmä v hradiskách a veľmožských dvorcach. Výroba zbraní sa neobmedzovala len na kopírovanie franských typov. Zvláštne verzie sekier, kópíí a nožov svedčia o vynaliezavosti kováčov naddunajských Slovenov. Nálezy dokonca dokladajú výrobu a používanie jednoduchých zámkov na dvere. Tomu všetkému musela predchádzať ťažba rúd, nerastov a uhliarstvo. Je zrejmé, že už v 9. storočí sú tu náznaky existencie služobných osád výrobného typu (Kovače, Sčítare, Tkače...), posluhovacieho typu (Psiare, Dravci, Sokolci, Hajnici...). Svedčia o služobnej povinnosti obyvateľov a patričnej osady voči kniežacej vrchnosti aj napriek tomu, že vo väčšine boli slobodní. Zlaté a strieborné mince boli väčšinou franského pôvodu. Naddunajskí Sloveni nerazili mince, ale mali všeobecne vymeniteľnú hodnotu, a to sekerovité (železné) hrivny. Hrivna mala formu dlhého tenkého listu s malým otvorom na zviazanie či navliekanie. Sekerovité hrivny ako polotovar a úžitkové platidlo sa hojne nachádzali v rôznych hradistiach z čias Pribinu, Rastislava a Svätopluka (Bíňa, Pobedim, Devínska Nová Ves, Hrádok). Z hľadiska výmeny treba zrejme brať do úvahy väzby hrivny a byzantský hmotnostný systém. V „Zákone sudnyj ljudem“ sa hovorí o libre zlata (327 g) a zlatých peniazoch, pričom libra zlata sa rovnala 22 kg železa. Strieborný denar sa cenil na 4 kg železa.

Obrazová časť

Náčinie z dielne kováča počas Veľkomoravskej ríše, 9. storočie

Hroty oštepu a kosáky našich predkov, 9. storočie

Poľnohospodárske náradie, 9. storočie

Byzantská misia Svätí Cyril a Metod

Naddunajskí Sloveni boli podobne ako ostatné slovanské kmene pôvodne pohania. Pohanstvo sa chápalo nielen ako náboženstvo, ale aj spôsob života. Šírenie kresťanskej viery predstavovalo zásadnú dejinnú križovatku. V dobovom kontexte prijatie kresťanskej viery etnikom znamenalo možnosť zaradiť sa medzi vyspelé kultúrne spoločnosti. Prvá písomná zmienka o murovanom kresťanskom kostole sa vzťahuje na Nitru, kde roku 828 salzburský biskup Adalram slávnostne posvätil nový chrám. Moravské kniežatstvo bolo zase misijným územím biskupstva v Pasove. Podľa zaužíwanej tradície sa roku 831 odohralo pokrstenie všetkých Moravanov, boli teda pokrstení – knieža, jeho rodina a členovia kniežacej družiny. Počas Rastislavovej vlády ďalej pokračovala kristianizácia franskými misionármi a spolu s ňou sa rozmáhala aj franská kultúra. Knieža Rastislav sa chcelo odpútať od nadvlády Východofranskej ríše. Vladár sa usiloval získať misionárov priamo od pápeža z Ríma, ale pre ich nechotu zasahovať do misijného územia bavorských biskupov obrátil sa roku 862 s prosbou na cisára Michala III v Byzantskej ríši. Ten na splnenie náročnej misie vybral vzdelaných solúnskych bratov, ktorí boli aj politickí a cirkevní reprezentanti – staršieho Metoda a mladšieho Konštantína Filozofa (neskôr prijal rehoľné meno Cyril).

Ukážka dvojstrany textu napísaného najstarším slovanským písmom – hlaholikou (z diela *Kyjevské listy*)

ZADANIE

1. Pozorne si prečítajte citát Konštantína Filozofa z diela *Proglas*. Uvažujte v intenciách minulosti – prítomnosti a uveďte niekoľko argumentov, prečo ľudia vždy potrebovali k svojmu životu písmo!
2. Slovanské písmo hlaholika sa v originálnej podobe už dnes nepoužíva. Napriek tomu sa pokúste zistiť, či sa z hlaholiky vytvorili ďalšie formy písma, prípadne ktoré národy ich dodnes používajú!

„A ešte väčšmi od človeka z kameňa je mŕtva duša, každá duša bez písmen.“

Úryvok z diela *Proglas* od Konštantína Filozofa

Vláda kniežata Rastislava

Osobnosť v dejinách

Rastislav sa dostal na čelo štátu a bol vynikajúci štátnik, ktorý uskutočňoval dlhodobú a cieľavedomú politiku. Na začiatku svojej vlády síce rešpektoval vazalský vzťah ku Ľudovítovi Nemcovi, ale po posilnení svojho štátu využil prvú príležitosť na vymanenie sa spod politickej nadvlády Franskej ríše. To si vyžadovalo dlhodobú prípravu, keďže územie Moravy a Slovenska na rozdiel od Čiech bolo zraniteľnejšie a geograficky prístupnejšie od franských hraníc. Rastislav využíval mier a vnútorne konsolidoval štát, pričom sa opieral sa o reťaz dobre opevnených hradísk. Zároveň posilňoval hospodársku a surovinovú základňu, keď rozširoval svoju moc za Matru a Bukové hory. V prvých siedmich rokoch vládnutia Rastislav dosiahol svoj cieľ vybudovať silný a stabilný štát, čo neuniklo pozornosti Franskej ríše, ktorá si nepriala mocenskú konkurenciu v stredoeurópskom priestore.

V cirkevnej oblasti nenastali žiadne zmeny. Je nepochybné, že misijné a iné kňazstvo samo upozorňovalo na rozmach Rastislavovej moci. Knieža Rastislav správne rozpoznal, že šírenie kresťanstva je nateraz v rukách nemeckého kléru, ktoré upevňuje nad jeho kniežatstvom franskú zvrchovanosť. Zároveň pochopil, že franský vojenský vpád je len otázkou času a hľadal vonkajších spojencov. Zo Solnohradských cestopisov sa dozvedáme, že Rastislav šikovne využil tajnú dohodu s markgrófom Východnej marky Ratbotom a vpadol do franskej Panónie. To bol neklamný znak neobvykle rýchleho posilnenia štátu. Ľudovít Nemec po dôkladnej príprave vtrhol roku 855 na Veľkú Moravu. Početné a dobre vyzbrojené i organizované vojská Ľudovíta udreli, ale knieža Rastislav ich spôsob boja neprijal. Urobil presný opak toho, čo Ľudovít Nemec očakával, a utiahol sa do svojich vybudovaných hradiskových pevností. Franské vojsko síce plienilo kraj, ale Ľudovít Nemec napokon bezvýsledné obliehania vzdal a odtiahol. Ukázalo sa, že ani dôkladná príprava na vojnu nedokázala zlomiť Rastislava. Frankovia dokonca neubránili ani vlastnú hranicu a Rastislav vojensky vpadol do Panónie.

Zahraničná politika kniežata Rastislava

Neúspešná výprava Ľudovíta Nemca mala za následok upevnenie centrálnej moci kniežata Rastislava, ktorý získal nových zahraničných spojencov Lužických Srbov, keďže títo posmelení povstali proti Frankom. Roku 855 sa po prvýkrát od čias Samovej ríše ponúkala možnosť zoskupiť západoslovanský svet okolo centra Veľkej Moravy a tým zastaviť germánske prenikanie Franskej ríše na východ. Začalo sa obdobie takmer permanentných vojen franských síl proti Rastislavovmu a neskôr Svätoplukovmu štátu. Rastislav si obratne počínal aj v diplomatickej politike, keď využíval rozpory priamo v rodine Ľudovíta Nemca. Proti otcovi Ľudovítovi sa totiž postavil aj jeho syn Karolman, ktorý medzičasom posilnil svoju moc vo Východnej

marke. Rastislav dokonca s cieľom získať čas a pod maskou zmierovania podnecoval konflikty medzi Karolmanom a Ľudovítom Nemcom.

Rastislav sa súčasne odhodlal na krok, ktorý katapultoval doteraz regionálnu záležitosť Veľkej Moravy do celoeurópskeho rozmeru. Veľká Morava sa stala predmetom európskej politickej hry v dvoch kultúrno-politických blokoch, stretu Byzantského a Franského sveta. Roku 861 neúspešne žiadal pápeža Mikuláša I. o cirkevných misionárov ovládajúcich slovanský jazyk. Pápež mu však nevyhovel. Bolo to tesne pred spojeným fransko-bulharským vpádom. Rastislav sa predsavzatia nevzdal a roku 862 sa obrátil s podobnou žiadosťou na byzantského cisára Michala III., v ktorého ríši vládol systém césaropapizmu, teda cisár bol zároveň hlavou cirkvi. Byzancia poslaniu vyhovel a na Veľkú Moravu vyslala významných učencov, ale aj diplomatov – solúnskych bratov Konštantína a Metoda.

Roku 864 vpadli na moravské územie Frankovia. Podľa dohody sa k nim mal pripojiť bulharský panovník Boris, ale ten bol nečakane na suchu i od mora napadnutý byzantskou armádou a loďstvom, čo znemožnilo bulharskú pomoc franskému útoku na Rastislava. Bulhari práve naopak boli prinútení vrátiť sa do politickej sféry vplyvu Byzantskej ríše a odtiaľ museli prijať aj kresťanstvo. Z Fuldských letopisov sa dozvedáme, že Rastislav sa so svojimi jednotkami opevnil na hradisku Devín (Dowina). Tentoraz obranný systém z neznámych príčin neúčinkoval tak spoľahlivo ako v minulosti. Rastislav s cieľom vyhnúť sa riziku porážky bol prinútený prisahať vernosť Ľudovítovi Nemcovi a poskytnúť mu ako záruku rukojemníkov. Franský zámer začleniť Veľkú Moravu ako Východnú marku k Východofranskej ríši však nevyšiel. Rastislav napokon dosiahol za nepatrné ústupky mlčanlivé uznanie moravskej samostatnosti. Dôkazom toho bolo, že Franská ríša oficiálne nevzniesla námietky proti prítomnosti byzantských cirkevno-politických reprezentantov Konštantína a Metoda.

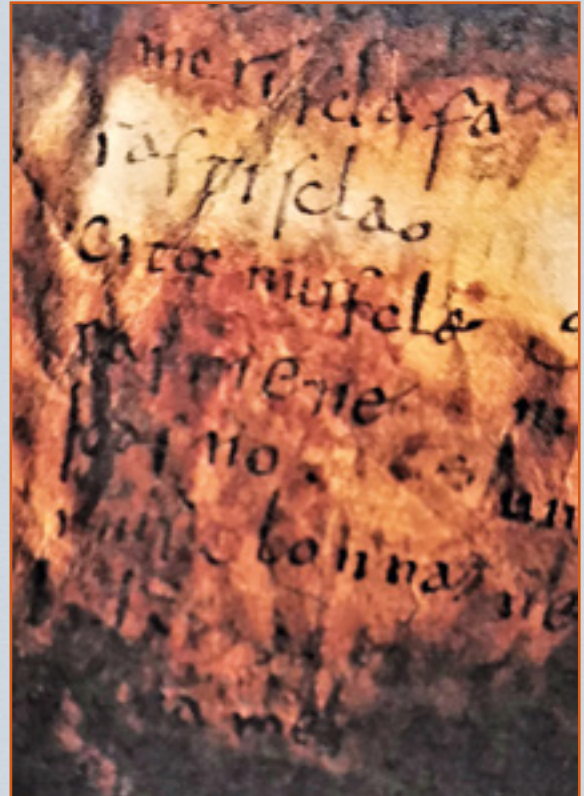
Rozvoj našej vzdelanosti

Formujúce sa slovanské písomníctvo, vzdelanosť a cirkevná misijná činnosť Konštantína a Metoda v Rastislavovom štáte znamenali obrat postoja západných Slovanov ku kresťanstvu. Začalo sa vysoko pozitívne rozvíjanie slovanskej kultúry a vnútorné upevňovanie Veľkej Moravy v cirkevnej oblasti, čím sa postavila ideologická hrádza proti prenikaniu franského vplyvu cez misijnú činnosť. Roku 865 sa snažili opoziční bavorskí veľmoži získať Rastislava pre odboj proti východofranskému panovníkovi. Roku 866 s ním dokonca vyjednával a žiadal podporu nespokojný syn Ľudovíta Nemca – mladší Ľudovít. Zdalo sa, že vývoj dával Rastislavovi za pravdu. Jeho koncepcia v zahraničnej i domácej politike bola postavená na samostatnosti svojho štátu, ktorý sa vnútri opieral o promoravsky orientovaný cirkevný aparát a duchovenstvo. Za hranicami rozvíjal voľné spojenectvo so západoslovanskými kmeňmi. K vybudovaniu skutočnej ríše však nedošlo, keďže územnou rozlohou sa Veľká Morava rovnala iba jednej pohraničnej marke Východofranskej ríše. Súčasne bolo zjavné, že Rastislavov štát aj napriek diplomatickým úspechom bol v dôsledku permanentných franských ťažení vážne vyčerpaný.

Obrazová časť

Knieža Rastislav (autor: I. Pavlisko)

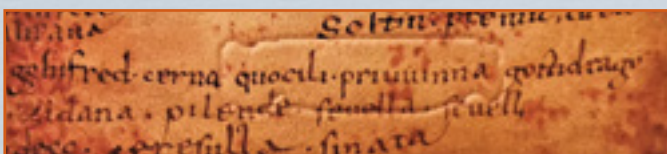
Detail s menom Rastislava

Hlaholika – naša prvá abeceda, ktorá sa z Moravy a Nitry rozšírila k východným a južným Slovanom

Evanjeliár, ktorý vznikol ešte na Veľkej Morave – odpis z 11. storočia uložený vo Vatikánskej knižnici ako Assemaniho kódex

Cividalské evanjelium s Koceľovým a Pribinovým menom

Moravsko-panónske legendy

Legendy obsahujú životopisy svätého Konštantína Filozofa (Cyrila) a svätého Metoda. Každá z nich tvorí samostatnú časť. Líšia sa od seba aj spôsobom písania. *Legenda o živote Konštantína Filozofa* sa skladá z 18 kapitol a je napísaná rétorickým umeleckým štýlom. Rozoberá jeho detstvo a mladosť, túžbu po neustálom vzdelávaní a dosiahnutí múdrosti. Podstatnú časť legendy tvoria misijné cesty k Arabom a Chazarom. Vrcholom diela je obdobie misijnej činnosti na Veľkej Morave. V závere sa opisuje úmrtie Konštantína Filozofa v Ríme. Autorom legendy je pravdepodobne žiak vierozvestov Kliment.

Spôsob napísania legendy o živote Metoda je oveľa jednoduchší. Nevyznačuje sa vznešeným rétorickým štýlom. Zachytáva najmä pôsobenie Metoda na Veľkej Morave. V tejto súvislosti sa spomínajú dokumenty o schválení slovanskej liturgie, vymenovanie Metoda za arcibiskupa. Legenda okrem iného kladie dôraz prevažne na životopisné fakty. Autorstvo sa prisudzuje žiakovi Gorazdovi.

Autor: Martin Benka

ZADANIE

Spoločne analyzujte obrázok! Aké symboly vidíte? Čo charakterizuje postavy, aký je spoločenský kontext? **Alternatíva k úlohe:** Rozdeľte sa na dve skupiny! Jedna zosobňuje postavy v prostriedku, druhá ostatné postavy. Pokúste sa preniknúť do ich myslenia a povedzte, ako asi nazerali na aktuálnu situáciu! Odpovede si pripravte najprv v skupinách, potom si vyberte hovorcov, ktorí ich budú prezentovať pred spolužiakmi. Iný podobne analyzovaný obrázok môže byť námetom na širšie koncipovanú inscenáciu. V nej budú žiaci a žiačky zosobňovať konkrétne postavy a viesť medzi sebou rozhovor.

Образová část

Život Konštantína

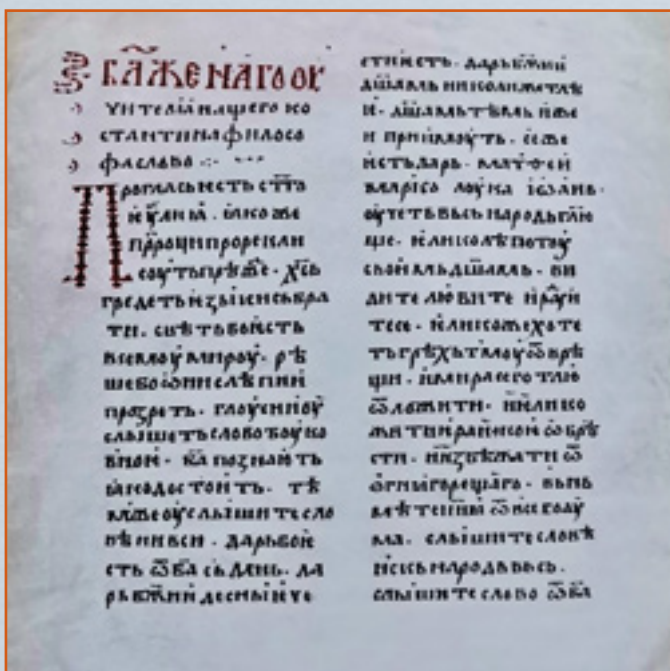
Život Konštantína – odpis z 15. storočia je uložený v Štátnej knižnici v Moskve

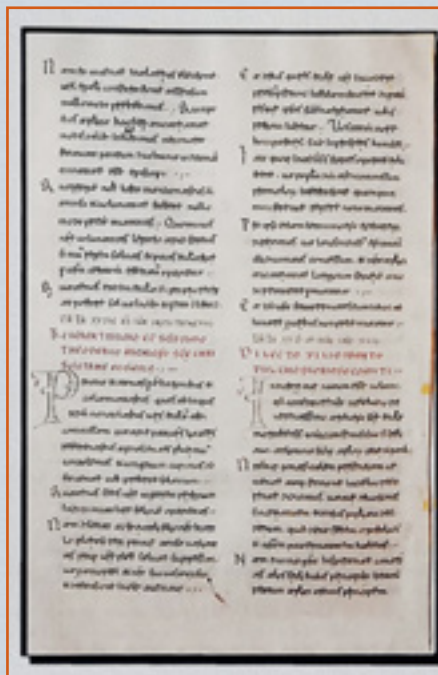
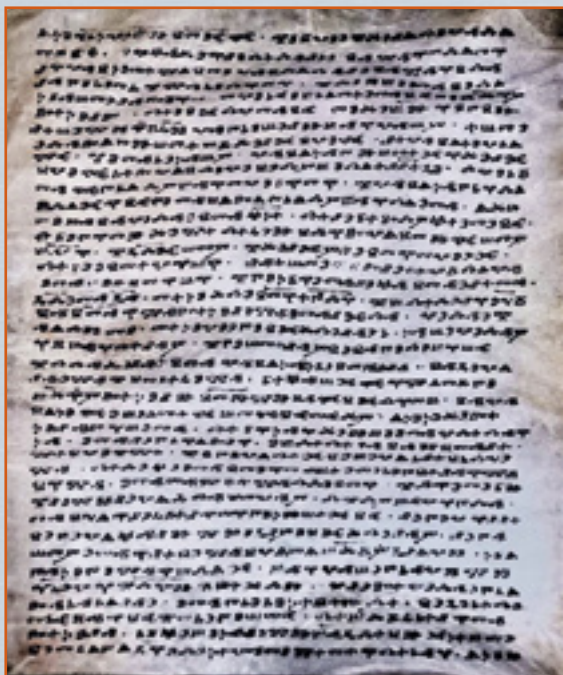
Život Metoda – odpis z 12. storočia v Uspenskom zborníku, Štátne historické múzeum Moskva

Sinajské euchológium – Staroslovenský spovedný poriadok, ktorý sa zachoval v knižnici Kláštora sv. Kataríny na Sinaji v Egypte

Konštantín Filozof – Proglas

Milovanému synovi Svätoplukovi, slávnemu vladárovi. Tvojej horlivosti (z náboženskej): chceme dať na vedomie, že keď náš spolubrat Metod, najdostojnejší arcibiskup svätej Cirkvi moravskej, prišiel spolu s tvojim verným Sémizbichom pred prah svätých apoštolov Petra a Pavla a pred našu pápežskú tvár a prehovoril žiarivou rečou, spoznali sme úprimnosť tvojej oddanosti i želanie celého tvojho ľudu, ktoré prechováva voči apoštolskej stolici a našej otcovskej starostlivosti. Lebo z vnuknutia Božej milosti opovrhol si inými vládcami tohto sveta, z najvernejšej lásky si si spolu so svojimi vznešenými vernými mužmi a s celým ľudom svojej ríše

Kázeň arcibiskupa Metoda
Napomenutie vladárom z rokov 880 – 885; uložená v Tridente v Taliansku

Pasáž z buly *Industria tuae, Dilecto filio Sfantepulcho glorioso comiti*, po slovensky: *Tvojej horlivosti, Bedlivosti tvoje* – názvy sú prvé zachované slová textu

Vľavo: Život na byzantskom dvore; vpravo: Omšová kniha – misál, ktorý vznikol na Veľkej Morave v 9. alebo 10. storočí; uložený v Kyjeve ako súčasť *Kyjevských listov*

Nomokánon je zbierka právnych predpisov z Veľkej Moravy, obsahujúca prvky z oboch práv: rímskeho aj kanonického práva

Čo je legenda?

Legenda je epickým žánrom stredovekej literatúry. Ide o životopis a ústrednou postavou je zvyčajne svätec, ktorý pre svoju kresťanskú vieru podstupuje násilné mučenie, často aj dobrovoľnú askézu. Charakteristickým znakom legendy je prepojenie zázračných (nadprirodzených) prvkov so životopisnými údajmi. V legendách sa na viacerých miestach vyskytujú citáty z Biblie. Mnohé legendy patria do dedičstva cirkvi. Z nich sa dozvedáme o životoch svätých.

Tvoríme vlastné projekty

Obdobie stredoveku bolo historické obdobie, v ktorom mala cirkev významné postavenie a dosah na politicko-spoločenské dianie. Z toho dôvodu vznikali mnohé legendy o svätcoch ako inšpirácia pre ostatných ľudí. Niektoré legendy, napr. *Moravsko-panónske legendy*, sa spájali s územím dnešného Slovenska.

Pokúste sa znázorniť životný príbeh vybranej postavy formou koláže alebo kresby a ozvláštnite dávny príbeh svojou fantáziou!

Vysvetlite význam pojmu askéza!

Zakon sudnyj ljudem – občiansky a trestný zákonník v 32 článkoch, ktorý vznikol v druhej polovici 9. storočia a platil na našom území, autorom je Konštantín Cyril

Pôsobenie Konštantína Filozofa (Cyrila) a Metoda

Ako sme už vyššie naznačili, Konštantín Filozof vytvoril pre potreby Veľkej Moravy prvú slovanskú abecedu – hlaholiku, ktorá mala slúžiť ako písmo pre staroslovienčinu. Ešte pred odchodom na Veľkú Moravu do tohto jazyka preložil liturgické a biblické texty. Je potrebné zdôrazniť, že slovanské nárečia si boli v tom čase veľmi blízke a navzájom zrozumiteľné. Po príchode na Veľkú Moravu knieža Rastislav zveril solúnskym bratom správu nad všetkými kostolmi a kňazmi. Bola založená škola, v ktorej sa pripravovali adepti kňazstva, aby mohli vysluhovať liturgiu v slovanskom jazyku. To výrazne narušilo franskú misijnú činnosť. Franský kráľ Ľudovít Nemec zorganizoval vojenskú výpravu a donútil Rastislava na Devíne vzdať sa. Ani to však nezabránilo napredovaniu vo vzdelávaní domáceho kňazstva a v prekladaní liturgických kníh a Biblie. Metod zase využil svoje právnické vzdelanie a preložil *Súdny zákonník pre svetských ľudí* a cirkevné právne ustanovenia *Nomokánon*. Počas troch rokov položili Konštantín Filozof a Metod základy cirkvi na Veľkej Morave. Cestou z Veľkej Moravy sa zastavili u Pribinovho syna Kocela v Blatnohrade, kde vyučili ďalších 50 žiakov. Na jeseň roku 867 sa uskutočnila v Benátkach dišputa s tzv. trojjazyčníkmi, ktorí zastávali názor, že Božie slovo možno hlásať iba po latincky, grécky a hebrejsky. Konštantín Filozof všetky ich argumenty úspešne vyvrátil. V Benátkach ich zastihlo aj pozvanie od pápeža Mikuláša I. Solúnskych bratov slávnostne prijal jeho nástupca Hadrián II. aj preto, že niesli zostatky pápeža sv. Klimenta. Konštantín Filozof aj tu obhájal správnosť používania slovanského jazyka a pápež schválil slovanské bohoslužobné knihy. Metod a ich žiaci boli vysvätení za kňazov. Slovanský jazyk sa zaradil medzi ostatné bohoslužobné jazyky, čo bola mimoriadna udalosť v kresťanskom svete, ktorá dovtedy nemala obdobu. Nanešťastie Konštantín v Ríme ochorel, vstúpil do gréckeho kláštora a prijal rehoľné meno Cyril. Zomrel 14. februára 869 a pochovali ho v Chráme sv. Klimenta.

Postava kniežata
na nákončí
z pozlátenej medi

Blatnický meč, kópia uložená
v Armáde Slovenskej republiky

Slovanský ženský
šperk

Dišputa o potrebe zaradenia slovanského jazyka medzi bohoslužobné jazyky

Staňte sa na chvíľu Konštantínom Filozofom a pokúste sa napodobniť jeho excelentný rečnícky štýl! Predstavte si, že ste v centre pozornosti a čaká vás dôležitá diskusia s dobre vzdelanými protivníkmi o správnosti používania materinského jazyka pri bohoslužbe! Pripravte si a prezentujte svoje argumenty, ktoré vám zabezpečia neotrasiteľné víťazstvo! Ak sa vám zdá úloha v súvislosti s bohoslužbou ťažká, tak sa môžete zamerať na potrebu používať materinský jazyk v úradnom styku a vo verejnom živote.

Konštantín Filozof a Metod obhajujú slovanskú liturgiu pred pápežom Hadriánom II.

Trojazyčnosť ako základ európskej kultúry

Trojazyčnosť sa v životných príbehoch Konštantína Filozofa a Metoda prejavuje ako závažný problém pri slávení bohoslužieb. História termínu siaha až do obdobia ukrižovania Ježiša Krista, keď rímsky miestodržiteľ Pontius Pilát dal pribiť na kríž nad Ježišovu hlavu nápis s označením jeho viny po latinsky, grécky a hebrejsky. Napriek tomu možno aj na tomto príklade poukázať na skutočnosť, že na každý problém sa zväčša dá pozerat' z niekoľkých uhlov pohľadu. Latinská, grécka a hebrejská vzdelanosť mali v dejinách Európy dôležitý význam.

ZADANIE: Spojte tri hlavné vzdelanosti s ich charakteristickými znakmi!

Latinská vzdelanosť	Biblia – Starý zákon
	Filozofický systém Aristotela
Grécka vzdelanosť	Judaizmus
	Rečník Marcus Tullius Cicero
	Mestský štát – Polis
Hebrejská vzdelanosť	Rímske právo

Obrazová časť

Zachytená freska Osobný súd sv. Cyrila z 9. storočia, na ktorej sv. Cyril kľáči spolu so sv. Metodom pred Kristom Pantokrátorom

Strieborná plaketa jazdca, Uherské Hradište, 9. storočie

Konštantín a Metod so sprievodom pred pápežom v Ríme – dobová freska

Svätopluk;
autor: J. Kulich, 1994

Kráľ Svätopluk I.; autor: I. Pavlisko

Svätopluk – kráľ zeme
moravskej; autor:
Ľ. Cvengrošová,
z knihy: Matúš Kučera:
Kráľ Svätopluk

Arcibiskup Metod a vláda Svätopluka I.

Ešte na smrteľnej posteli prosil Cyril (Konštantín Filozof) svojho brata Metoda, aby sa nevracal späť do kláštora na hore Olymp v Byzantskej ríši, ale naďalej pokračoval v začatom diele na Veľkej Morave. Tomu pomohla i nasledujúca udalosť. Roku 869 na naliehanie panónskeho kniežaťa Kocela vysvätil pápež Hadrián II. Metoda za arcibiskupa a pápežského legáta. Pod jeho právomoc spadali územia ovládané Rastislavom, Svätoplukom a Kocelom. Počas spiatocnej cesty na Veľkú Moravu Metoda zajali Frankovia. V tajnosti ho odsúdili a uväznili v neznámom bavorskom kláštore. Z rokov 870 až 873 nemáme o Metodovi nijaké správy. Za ten čas nastali zásadné zmeny na Veľkej Morave. Medzi kniežaťom Rastislavom a nitrianskym údelným kniežaťom Svätoplukom vznikla nedôvera. Tá vyvrcholila roku 870 zajatím Rastislava Svätoplukom a jeho odvečením do kláštora v Bavorsku. O krátky čas roku 871 podobný osud zastihol aj Svätopluka. Veľká Morava padla do rúk franského kráľa Karolmana a ten ju zveril správcovi Viliamovi a Engelšalkovi. Nezostala však príliš dlho pod franskou nadvládou, pretože tam vypuklo povstanie na čele s kňazom Slavomírom. Karolman videl účinné riešenie v tom, že uväzneného Svätopluka prepustil a postavil ho na čelo vojska, ktoré malo potlačiť povstanie. To sa ukázalo ako osudová chyba. Ešte pred začiatkom boja prebehol Svätopluk k povstalcom a spoločne uštedrili franskému vojsku pod hradom Devín krutú porážku. Pozitívne sa vyvíjala aj situácia s arcibiskupom Metodom, ktorý bol po zásahu pápeža Jána VIII. prepustený na slobodu. Po návrate k Svätoplukovi sa roku 873 ujal správy cirkvi v jeho kráľovstve.

ZADANIE

Za vlády Svätopluka dosiahla Veľkomoravská ríša svoj najväčší územný rozsah. **Viete určiť**, ktoré dnešné európske štáty alebo aspoň ich časti boli súčasťou Svätoplukovej ríše? **Viete určiť** na mape, ktoré krajiny tvorili jej jadro a ktoré boli pripojené?

Svätopluk I.

Osobnosť v dejinách

Rastislavova politika sa v druhej polovici šesťdesiatych rokov 9. storočia zrazila s víziou iného člena mojmírovskej dynastie – Svätopluka. Jeho koncepcia bola úplne iná. Nešlo mu o voľné spojenectvo so západoslovanskými kmeňmi ako Rastislavovi. Cieľom bola centralizovaná Veľkomoravská ríša, ku ktorej mali byť pripútané okolité slovanské kmene. Svätopluk predpokladal ich pevné vazalstvo, ktoré by mu umožnilo neobmedzene disponovať ich vojenskou hotovosťou a hospodárskou základňou. Išlo o prebudovanie štátu na veľmoc podľa vzoru Franskej ríše, ale k tomu potreboval dobré vzťahy s rímskym pápežom.

Predstavitelia Východofranskej ríše sa nemohli zmieriť s odbojom Slovanov v Lužici, Bohémii (Česku) a s nezávislosťou Rastislava. Napriek opakovaným vojenským vpádom rozhodujúce víťazstvo nad Rastislavom nedosiahli. Veľmi vážny útok podnikol Ľudovít Nemec a franskí veľmoži roku 869, keď zopakoval útok na širokom západoslovanskom fronte. Proti Lužickým Srbom viedol durínske a saské

jednotky syn Ľudovít mladší. Frankom a Švábom mal veliť Ľudovít Nemec, ktorý v dôsledku choroby vedenie prenechal synovi Karolovi. Ten smeroval priamo do centra Rastislavovho štátu. Bavori tiahli pod vedením najstaršieho syna Ľudovíta Nemca – Karolmana. Napriek opätovnému spustošeniu krajiny aj táto výprava sa skončila rokovaním – teda neúspešne pre Frankov. Na druhej strane Lužickí Srbi a české kmene boli nútení uzavrieť mier na základe franských podmienok. Svätopluk v budúcnosti tomuto predíde pevným pripútaním si iných slovanských kmeňov pod svoju moc. Hospodárske a vojenské vyčerpanie Veľkej Moravy dosiahlo kritický bod.

Z Fuldských letopisov sa dozvedáme, že roku 869 Svätopluk „starajúci sa o vlastný prospech“ sa poddal bavorskému vojvodovi Karolmanovi (teda nie priamo Ľudovítovi Nemcovi). Ak uvážime, že Karolman bol istý čas na čele odboja (spolu s Rastislavom) proti vlastnému otcovi Ľudovítovi Nemcovi, možno dospieť k záveru, že Svätopluk sa snažil nezávisle od Rastislava získať čas na posilnenie krajiny po desaťročiach neustálych vojen. Narazil na nekompromisný postoj ústredného kniežaťa Rastislava k otázke Franskej ríše. Ak uvážime, s akou cieľavedomosťou postupoval Svätopluk v budúcnosti pri takých závažných štátno-politických rozhodnutiach, môžeme sa domnievať, že na začiatku nepočítal s odstránením Rastislava. Takéto konanie by vyvolalo značné rozhorčenie vnútri mojmírovskej dynastie.

Najväčší rozsah Svätoplukovej ríše – z knihy
Zlatá kniha Slovenska, 2013

Mapa podľa historika P. Ratkoša z knihy
Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I., 1998

Slavomírovo povstanie

Franskí miestodržiteľia markgrófi Viliam a Engelšalk (Wilhelm a Engeschalk), ktorým bola daná Morava a Nitra do správy, konali tak, aby po Rastislavovom štáte nezostala žiadna stopa. Drancovanie krajiny a branie obyvateľstva do otroctva napokon vyvolalo veľké povstanie proti germánskej nadvláde v Nitriansku a v Pomoraví. Po tom, čo sa rozchýrila fáma, že Svätopluk bol zavraždený, bol za nového panovníka ustanovený kňaz Slavomír, pravdepodobne jediný člen mojmírovskej dynastie na slobode. Pre politicko-právne myslenie bolo vtedy samozrejmé, že panovníkom môže byť iba pokrvný príbuzný - príslušník vládnucej dynastie. Frankovia nedokázali povstanie potlačiť, preto sa snažili využiť Svätopluka, ktorý bol vo franskom väzení, aby viedol franské vojská proti vlastným krajanom. obliehaní, ako napísal kronikár, „starého Rastislavovho mesta“ navrhol Frankom, že presvedčí povstalecké vojsko v hradisku, aby sa vzdalo. Svätopluk urobil pravý opak. Hneď ako bol voľný, v rozhodujúcej chvíli prešiel na stranu povstalcov. Následne využil moment prekvapenia a zdruvujúco porazil vojská kráľa Karolmana. Bolo to neuveriteľné víťazstvo, po ktorom sa Slavomír vrátil ku kňazskému povolaniu a Svätopluk sa stal jediným vládcom. Veľmocenská konštrukcia, ktorú franskí panovníci v strednej Európe dlhé desaťročia s veľkými ťažkosťami presadzovali, sa v okamihu zrútila ako domček z karát.

Obrazová část

Svätopluk I.;
autor: M. Polonský

Svätoplukova žena Zeměžizna;
autor: I. Pavlisko

Svätopluk a synovia; autor: J. Ladvenica

Veľkomoravská ríša

Šperky, náušnice s granulovanými žaludmi z 9. storočia z nášho územia

Svätoplukovi synovia – Svätopluk II., Predslav, Mojmir II.; autor: J. Vysočan

Veľkomoravská ríša za vlády Svätopluka (871 až 894)

Chronológia z jej vrcholného obdobia

POLITICKÁ OBLASŤ	CIRKEVNÁ (KULTÚRNA) OBLASŤ
874 – Mier vo Forchheime	875 – Metod pokrstil knieža Vislanov
875 – Vislansko pripojené k Veľkej Morave	
880 – Sliezsko pripojené k Veľkej Morave	Svätopluk z diplomatických dôvodov dával prednosť latinskej liturgii. 880 – Pápež Ján VIII. vyhovel žiadosti Svätopluka a Veľkú Moravu prijal za léno Svätej stolice a jej panovníka Svätopluka položil na roveň iným európskym panovníkom. Pápež povolil zriadenie biskupstva v Nitre na čele s franským duchovným Vichingom. Ten bol v nepriateľskom vzťahu s Metodom. 884 – Metod zbavil Vichinga biskupskej hodnosti, ale na zárok Svätopluka mu bola pápežom Štefanom V. táto hodnosť vrátená.
881 – 884 – Potisie a Panónia pripojené k Veľkej Morave	Na začiatku 80. rokov prijalo premyslovske knieža Bořivoj krst z rúk arcibiskupa Metoda. 880 – 885 – Metod so svojimi najbližšími žiakmi dokončil preklad biblických textov do slovenského liturgického jazyka. Počas celého pôsobenia Metoda na Veľkej Morave dbal na to, aby aj vladári žili podľa kresťanských zásad. Arcibiskup Metod sa považuje za autora <i>Súdneho zákonníka a Napomenutia vladárom</i> .
882 – Svätopluk ako spojenec Karola III.	885 – Zomrel arcibiskup Metod. Pred smrťou si vybral za svojho nástupcu kňaza domáceho pôvodu Gorazda. 885 a 886 – Viching ako poverený správca veľkomoravskej cirkvi dal vyhnat' z krajiny asi dvesto stúpencov slovenskej liturgie.
888 – 890 – Pripojenie Čech k Veľkej Morave Svätopluk dosiahol maximálny územný rozsah svojej ríše.	
894 – Úmrtie Svätopluka Nástupca Mojmir II. a údelné knieža Svätopluk II.	
894 – Uzavretie mieru s Bavormi a strata Panónskeho kniežatstva	
895 – Odtrhnutie Čech od Veľkej Moravy	

896 – Veľká Morava prišla o územie Potisia, ktoré obsadil natrvalo staromaďarský kmeňový zväz. Príchod nového etnika	
897 – Odtrhnutie polabských Srbov od Veľkej Moravy	
898 – Bratovražedný boj medzi Mojmirom II. a Svätoplukom II.	
Franský cisár Arnulf II. síce poslal Svätoplukovi II. na pomoc silné vojsko, ale porážke sa zabrániť už nepodarilo.	
Knieža Mojmír II. dal Svätopluka II. uväzniť, ale Bavorom sa ho podarilo vyslobodiť a vziať so sebou.	
898 a 899 – Dočasná konsolidácia pomerov na Veľkej Morave	898 a 899 – Knieža Mojmír II. požiadalo Rímsku kúriu o obnovenie veľkomoravskej cirkevnej provincie. Pápežskí legáti vysvätili jedného arcibiskupa a troch jemu podriadených biskupov. Jeden z nich sídlil v Nitre.
V tomto čase sa maďarské kmene presúvali do Karpatskej kotliny so zámerom hľadať nové územie, pretože v Potisi sídlili už ich súkmeňovci.	
900 – Maďarské kmene natrvalo obsadili Panónske kniežatstvo, ktoré dovtedy z poverenia cisára Arnulfa spravovalo knieža Braslav.	
900 – Koniec krátkeho moravsko-staromaďarského spojenectva	
901 – Mojmír II. uzavrel mier s Bavormi.	
Starí Maďari sa živili najmä tradičným pastierstvom, ale nemali naň dostatočný priestor. Boli nútení podnikáť nájazdy medzi usadlé slovanské obyvateľstvo, kde získavali koristiť.	
901 – Maďari utrpeli pri Korutánsku porážku.	
902 – Staromaďarskí bojovníci zaútočili na Veľkú Moravu, ale pomocou vojska Bavorov sa ubránila.	
906 – Mojmír II. padol pri obrane štátu proti staromaďarským bojovníkom. Spolu s kniežatom položila svoje životy väčšia časť jeho vojenskej družiny. Veľká Morava sa rozpadla, ale Nitrianske kniežatstvo ako údelné vojvodstvo existovalo ďalej. Touto porážkou zanikla Veľkomoravská ríša a jej štátnosť.	906 a neskôr – Moravská cirkevná provincia síce zanikla, ale kresťanstvo už celkom nevyumizlo. Na niektorých miestach (napr. Ducové pri Piešťanoch) naďalej prebiehali bohoslužby v sakrálnych objektoch a ľudia boli pochovávaní podľa kresťanského spôsobu. Kultúra našich predkov založená na dedičstve svätých Cyrila a Metoda pretrvala.
955 – Staromaďarskí bojovníci utrpeli združujúcu porážku od rytierov nemeckého kráľa Ota I. pri rieke Lech neďaleko nemeckého mesta Augsburg. Ich koristnícke výpravy ustávali. Staromaďarský kmeňový zväz sa sústredil na budovanie uhorského štátu, ale vychádzal so štátneho dedičstva Nitrianska.	

ZADANIE

1. Pozorne si prezrite chronológiu vrcholného obdobia Veľkej Moravy! **Posúďte, čo spôsobilo**, že Veľkomoravská ríša dosiahla na jednej strane pomerne rýchlo pozíciu rešpektovanej mocnosti, ale na druhej strane o krátky čas bola veľkomoravská štátnosť minulosťou! (**Pomôcka:** Vyhľadajte na internete povesť *O troch prútoch* a zistite správnu odpoveď alebo si prejdite nasledujúcu časť *Postavy kniežat veľkomoravského obdobia trochu v inom svetle* na strane 66 a *Príčiny zániku Veľkomoravskej ríše* na stranách 67 až 68)!
2. Chronologický prehľad dejín Veľkej Moravy za vlády Svätopluka je rozdelený na politickú a cirkevnú (kultúrnu) oblasť. **Čo myslíte**, dominoval v neskoršom období slovenských dejín (vzhľadom na tradíciu Veľkomoravskej ríše) politický či cirkevný (kultúrny) aspekt? Svoje odpovede počas diskusie kriticky prehodnotte!

Zaujímavosti z dejín Veľkomoravskej ríše

Rozmach ríše

Po smrti Ľudovíta Nemca a následných rozbrojoch vo vnútri jeho dynastie začal Svätopluk budovať štát po vzore Východofranskej ríše. Roku 874 obsadil Vislanské kniežatstvo a prinútil domáce slovanské knieža prijať krst od Metoda. Po roku 876 výboje smerovali do oblasti Sliezska a na územie Lužických Srbov do oblasti rieky Sály, ktoré pripojil k svojmu štátu. Územie českých kmeňov, ktoré už bolo dlhodobo pod politickým vplyvom Veľkej Moravy, obsadil a dosadil k moci verné knieža Bořivoja. Po náhlejši smrti Bořivoja sám Svätopluk zasadol na panovnícky stolec. Napokon roku 890 musel konečne východofranský kráľ Arnulf uznať zvrchovanosť Svätoplukovej moci na českom území. Ku koncu vlády Svätopluk podnikol ničivé vpády do Panónie, ktorú pripojil k rozsiahlej ríši. Kráľ Arnulf sa spojil roku 899 s ugrofínskymi kmeňmi starých Maďarov. Aj napriek tomu Svätoplukove kráľovstvo zostalo neporušené. Výprava kráľa Arnulfa sa skončila roku 893 úplným vojenským neúspechom a sám jej iniciátor Arnulf si len zázrakom zachránil život.

Vedeli ste, že rozprávka Sol' nad zlato má korene vo Svätoplukovej dobe?

Pri obchodných vzťahoch s Franskou ríšou je potrebné spomenúť solné embargo proti Svätoplukovmu kráľovstvu okolo roku 892. Sol' ako dôležitá surovina sa používala predovšetkým na potravinárske (hlavne konzervačné) účely a súvisela aj s chovom dobytká. Sol' sa kupovala z územia Potiskej oblasti, ktorá patrila pod Bulharskú ríšu. Franský kráľ Arnulf (od roku 896 cisár) presvedčil bulharské knieža Vladimíra, aby zatvoril solné trhy pre obchodníkov z Veľkej Moravy. Embargo sa

Svätopluk usiloval prelomiť tak, že nariadil vyhľadať a ťažiť soľ na území východného Slovenska. Svätopluk rovnako začal otvorený boj o soľ a železnorudné bane s Bulharmi. Roku 882 vyhral a stal sa pánom Potiskej a Zátiskej oblasti.

Aký titul mal Svätopluk I. podľa dobových kronikárov?

Označenie panovníkov Veľkej Moravy poznáme predovšetkým z franských písomných zdrojov, teda zo strany jej protivníkov. Mojmír a Rastislav mali označenie Dux (knieža), Principes (vojvoda), Regulus (králik). Regino, opát kláštora v Prüme, uvádza, že bežným označením Svätopluka bolo nielen Dux, Principes, ale aj Rex, teda kráľ. Samotný slovenský výraz kráľ vychádza z mena najvýznamnejšieho franského panovníka Karola Veľkého.

ZADANIE

1. Ukážte na mape centrum Rastislavovho štátu a krajiny jeho slovanských spojencov, na ktoré postupovali tri smery po franskom útoku Ľudovíta Nemca proti Rastislavovi roku 869!
2. Ukážte na mape územie slovanských kmeňov, ktoré si Svätopluk pripojil k svojej ríši!

Mapa západnej a strednej Európy a Franská ríša

Postavy kniežat veľkomoravského obdobia trochu v inom svetle

Aký bol vzťah medzi Svätoplukom a Metodom?

V cirkevnej oblasti Svätopluk úplne opustil Rastislavovu koncepciu byzantskej orientácie. Obišiel franské duchovenstvo, ktoré mu dovtedy sprostredkovalo vzťahy medzi ním i rímskym pápežom, a vybudoval si s pápežskou kúriou nadštandardne dobré kontakty. Svedčí o tom **bula *Industriae tuae***, v ktorej ho pápež nazýva „**slávny panovník..., milovaný..., jediný syn**“. Bula mala mimoriadny politický dosah, keďže Veľká Morava sa dostala pod ochranu rímskeho pápeža a Svätopluk dosiahol na európskej politickej scéne uznanie samostatnosti svojej ríše. Na druhej strane Svätopluk sa dostáva do konfliktu s biskupom Metodom ohľadom slovanskej liturgie, ktorú chcel obetovať v prospech svojich politických cieľov v západnej Európe. Práve v dôsledku nečinnosti Svätopluka po smrti Metoda roku 886 sa Viching a latinský klér znovu zmocnili cirkevného vedenia. Počas krátkej neprítomnosti Svätopluka mnohí Metodovi kňazi a diakoni boli predaní do otroctva, odkiaľ ich vykúpil vyslanec byzantského cisára Bazilea. Dokazuje to, že byzantská diplomacia sa neprestala zaujímať o ideologický potenciál, ktorý mala Konštantínova a Metodova misia na Veľkej Morave pre všetkých Slovanov. Väčšina kňazov a diakonov z rodu naddunajských Slovanov sa po vyhnaní z Veľkej Moravy uchýlila do susedných slovanských krajín, najmä do Bulharska a Kyjevskej Rusi. Pre Svätoplukovu koncepciu stačilo, aby sa cirkevní hodnostári a biskup Viching riadili jeho vôľou. Práve biskup Viching a jeho latinský klér mali byť prostredníkmi v jeho mocenských snaženiach v západnej Európe. Predpokladá sa dokonca, že Svätopluk upriamil svoj zrak aj na franský panovnícky stolec, ak jeho bezhraničné ambície nesiahali vyššie. V tomto ohľade môžeme povedať, že sa jeho plány zrútili. Okolo roku 891 prekukol Svätopluk intrigy biskupa Vichinga a bol nútený vyhnať ho spolu s franským duchovenstvom z územia svojho kráľovstva.

Keď roku 894 kráľ Svätopluk I. zomrel, zanechal za sebou ríšu, ktorá odrazila všetky franské výpravy – a to platí aj o prvých staromadžarských nájazdoch. Štátny aparát, vojenská organizácia, úspešná armáda a pripojené nové územia i hospodárska sila boli to, čo Svätopluk zanechal svojim nástupcom. Na druhej strane zostáva po ňom ideologická nejednotnosť, nedostatočná stabilizácia práve dobytých území na okraji ríše a náznaky vojenského vyčerpania štátu.

Pribinova socha v Nitre

Bořivoj na hostine u Svätopluka;
autor: L. E Havlík

Plaketa kniežaťa Pribinu
a vysviacka vykonaná
arcibiskupom Adalrámom;
autor: Ján Koniarik

Svätopluk ako dar dáva víno Čechom; autor: Ernest Zmeták

Rozpory medzi vládmami Svätoplukom I. a Rastislavom

Rastislav strávil časť mladých rokov na bavorskom panovníckom dvore, kde sa dobre poznal s Ľudovítovým synom Karolmanom. V rokoch 846 – 870 bol druhým vládcom Veľkej Moravy. Charakteristickým znakom pre vládu Rastislava bolo, že udržiaval starú (demokratickú) prax Slovanov – ku každému vážnejšiemu rozhodnutiu si prizýval radu kniežat a slobodných ľudí, ktorí sú označení v kronikách ako „Moravia“, čo svedčí o tom, že to bolo pomenovanie pre osobitnú vrstvu privilegovaných obyvateľov štátu. V bojoch s Východofranskou ríšou napriek úspešným a neúspešným vojenským ťaženiam vystupoval ako bystrý a politicky rozhladený vládca, podporovaný svojou vojenskou družinou. Popri Rastislavovi dôležitú úlohu zohrávalo aj nitrianske knieža Svätopluk. Niektorí historici sa domnievajú, že Svätopluk bol dokonca v postavení spoluvládca. Na začiatku vlády stáli obaja bok po boku. Pre Rastislava bolo nepochopiteľné, že on vedie dlhoročné boje s Východofranskou ríšou, ale Svätoplukom ovládané územie sa ocitlo s touto ríšou v priateľskom vzťahu. Rastislav to považoval za zradu. Presné príčiny rozporov nie sú známe. Mohlo stáť za tým viacero faktorov, napr. bezvýslednosť bojov a zničená krajina. Rastislav údajne nepostavil Svätopluka pred zvolaný súdny tribunál, pretože ho plánoval zabiť na hostine. V kritickej chvíli ktosi z verných oznámil Svätoplukovi chystaný plán. Počas naháňačky družín a oboch vládcov v horách sa dostal Rastislav do pasce. Svätopluk ho zajal a v okovách dopravil do Regensburgu. Pôvodne na smrť odsúdený Rastislav dostal „milosť“ a oslepený prežil posledné roky svojho života v kláštornej väzni. Po jeho zvrhnutí z trónu sa za dramatických okolností stal napokon panovníkom Svätopluk, ktorý vstúpil do dejín obdobia Veľkej Moravy ako jej zosobňujúci symbol.

Bojová sekera bradatica, zdroj: hradiska.sk

Zbrane Nitranov v časech Rastislava a Svätopluka I., zdroj: hradiska.sk

O neblahých vzťahoch medzi bratmi Mojmirom II. a Svätoplukom II.

Po smrti Svätopluka vystúpili na povrch všetky problémy, ktoré zostali nedoriešené a bránili ďalšiemu rozvoju rozsiahlej ríše. Otec Svätopluk ešte za života rozdelil ríšu medzi svojich synov: mladší Svätopluk II. dostal kniežací stolec v Nitre a starší Mojmír II. vládu na Morave – zrejme s tým, že bude súčasne veľkomoravským vládcom. Obaja bratia však mali na spravovanie štátu rozdielne názory. Kým sa Mojmír II. usiloval udržiavať nezávislosť voči Bavorom, tak Svätopluk II. preferoval práve spojenectvo s Bavormi. Na konci 9. storočia nezhody medzi Mojmirom II. a Svätoplukom II. vyvrcholili bratovražedným bojom. Roku 898 sa do tohto boja na strane Svätopluka II. zapojili Bavori. Mojmír II. úspešne odrazil dva veľké vojenské vpády, ktorými Arnulf sledoval dobytie a podriadenie Veľkej Moravy. Kronikár v diele *Fuldské anály* uvádza, že nepriateľstvo medzi bratmi bolo také veľké, že jeden druhého by dokázali zabiť. Roku 899 obklúčil Mojmír II. svojho brata na neznámom mieste (hrade). Svätoplukovi II. prišlo na pomoc bavorské vojsko, ktoré ho oslobodilo a zobralo so sebou. Mojmír II. pravdepodobne zahynul so svojou družinou roku 906 pri obrane našej krajiny. Ani Svätoplukovi II. sa už nepodarilo vrátiť na panovnícky stolec, pretože vojsko Bavorov v bitke pri Bratislave roku 907 utrpelo krutú porážku.

Základným vybavením slovanského bojovníka bol okrúhly štít

Kniežatá Svätopluk II. a Mojmír II., synovia kráľa Svätopluka

Príčiny zániku Veľkomoravskej ríše

Zopakujme si a rozšírme vedomosti
z chronologickej tabuľky o Veľkomoravskej ríši

Po smrti Svätopluka nastúpil na panovnícky stolec jeho syn Mojmir II. Štát sa znovu vrátil k tradícii, že v Nitrianskom kniežatstve pôsobil iný príslušník mojmírovskej dynastie, a to knieža Svätopluk II., brat panovníka. Z historických prameňov možno vyvodit' záver, že Mojmir II. bol schopný vládár. Úspešne nadviazal na protifranskú politiku svojich predkov, podnecoval rozbroje vo Franskej ríši a upevňoval vlastný štát. V cirkevnej oblasti dosiahol od pápeža obnovenie samostatnej provincie, čím napravil politické chyby svojho otca Svätopluka I. Pápež roku 899 povolil obnovenie troch biskupstiev a jedného arcibiskupstva, ktoré mohli znova používať slovanskú liturgiu.

Prvou príčinou zrútenia Veľkej Moravy bol vpád staromaďarských kmeňov. Boli to ázijské kočovné družiny, ktoré utekali pred ťažkými útokmi turkitských Pečenehov a v rýchlosti ustúpili z Atelcuzu do horného Potisia i do juhovýchodnej časti Dunajskej kotliny. Z vojenského hľadiska používali účinnú taktiku, ktorá bola typická pre kočovné kmene. Bojové družiny boli v drvivej väčšine jazdecké, čo znamenalo náhlosť útokov a ústupov a súčasne to umožňovalo rýchle presuny vojska. Oproti európskym štátom bolo veľkou výhodou, že takmer všetko bojaschopné staromaďarské obyvateľstvo sa zaoberalo výlučne koristnícko-vojenským spôsobom života. Ich vojenská taktika bola prekvapením aj pre Východofranskú ríšu.

Ďalšou príčinou bolo vojensko-hospodárske vyčerpanie štátu po neustálych bojoch s agresívnym franským susedom. Ani novozískané územia neboli pevne začlenené do ríše, čo sa jasne prejavilo po smrti Svätopluka. Odpadli české kmene, ktoré roku 895 slúbili v Regensburgu vernosť Franskej ríši, kde zložili vazalský sľub vernosti. Lužickí Srbi sa tým geograficky stali izolovaní od jadra Veľkej Moravy a roku 897 sa museli podriadit' franskému panovníkovi. O Potisie viedli starí Maďari ťažké boje s Moravanmi a je pravdepodobné, že túto okrajovú časť im Mojmir II. alebo Svätopluk II. ponechal. Veľká Morava bola napádaná zo všetkých strán.

K tomu sa pridal vnútrodynastický spor medzi ústredným panovníkom Mojmirom II. a jeho bratom udelným kniežaťom Svätoplukom. Svätopluk II. sa snažil zoskupit' tie skupiny veľmožov, ktoré chceli obhájit' štát s bavorskou pomocou. Napriek tomu štát Mojmira II. bol schopný, hoci s vypätím všetkých síl, odrážať franské výpady a prvé staromaďarské nájazdy takmer trinásť rokov. Mojmirovi sa poda-

rilo úspešne spacificovať svojho brata, ktorého z obklúčenia zachránili iba Bavori roku 899. Ďalšie priame správy o osude Svätopluka II. nie sú. Bavori si napokon okolo roku 900 uvedomili nebezpečenstvo zo strany staromaďarských nájazdníkov, preto roku 901 uzavreli s poslami Mojmirá II. slávnostný mier. Obrat zahraničnej politiky Franskej ríše prišiel neskoro pre Frankov, ako aj pre Veľkú Moravu. Roku 901 rozdrvili staromaďarskí kočovníci franskú posádku v Korutánsku. Moravia sa dokázali ešte roku 906 ubrániť zničujúcemu nájazdu, no rezervy štátu boli roku 907 vyčerpané. Roku 907 sa spomína veľká bitka pri Bratislave, kde bola bavorská armáda na hlavu porazená starými Maďarmi, ale o moravskej účasti už nie je zmienka. Konečný pád Veľkej Moravy musel byť náhly. Samotní Bavori nedokázali brániť ani Východnú marku, ktorú stratili, a nepodarilo sa im zabrániť ani vpádu do samotného Bavorska. Posledné bitky regulárnej moravskej armády sa pravdepodobne odohrali v okolí komárňanského Bánhidu a hontianskeho Szobu, ako o tom hovorí tradícia zaznamenaná uhorským kronikárom Šimonom z Kézy (okolo roku 1285).

Roku 907 došlo k rozpadu moci mojmiróvskej dynastie, armády a správy štátu. O osude panovníka Mojmirá II. nie sú písomné správy, ale predpokladá sa, že padol pri obrane našej krajiny. Ústredná štátna moc zanikla a prešla na miestnych veľmožov na Morave a Slovensku, o čom svedčia napr. archeologické nálezy vo veľmožskom dvorci v Ducovom, ktorý existoval i po páde štátu. Starí Maďari neobsadili totiž územie hneď, ale ako kočovníkov ich zaujímali výboje v Európe. Až po ťažkej porážke pri Lechu (955) postupne opúšťali koristnícky spôsob života a usadzovali sa. Začalo sa pomalé včleňovanie Slovenska do Uhorska a Moravy do Českého kráľovstva. To je už ďalšie obdobie našich dejín.

ZADANIE

1. Porovnajete vládu panovníkov Sama, Rastislava a Svätopluka! V čom je podobnosť ich panovania a v čom odlišnosť?
2. Nájdite spoločné a odlišné prvky povstania Sama v rokoch 620 až 623 a povstania Slavomíra roku 871!
3. Myslíte si, že sa dalo zabrániť zrúteniu moci mojmiróvskej dynastie a ich štátu? Čo by ste podnikli na záchranu Veľkej Moravy, ak by ste boli na ich mieste?

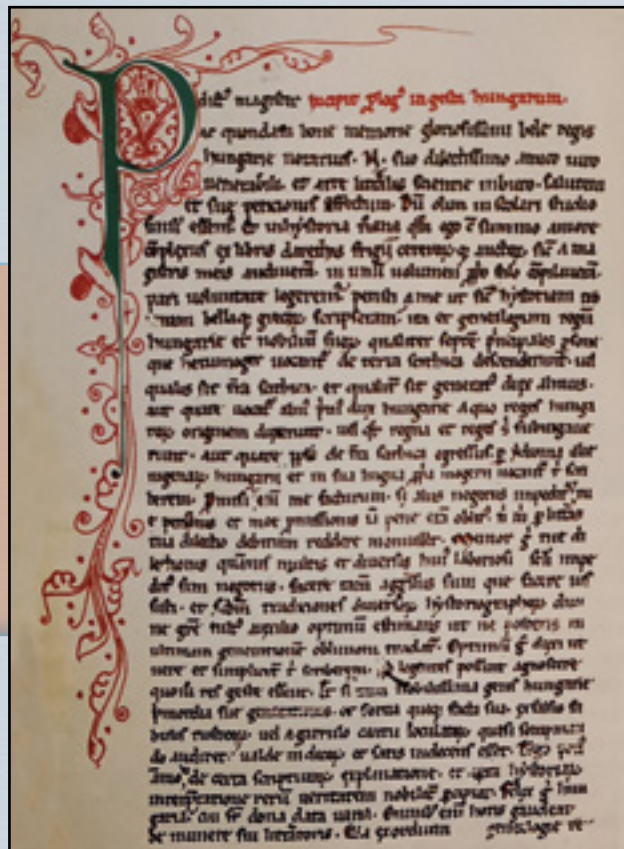

Sedem centimetrov vysoký liaty krížik z pozláteného bronzu vo Veľkej Mači. Tri postavy sú pre súčasnú vedu hádankou

Skaza hradiska po vpáde starých Maďarov

Svätoplukovská a cyrilo-metodská tradícia v národných dejinách Slovákov

Anonymova kronika. Rukopis z 13. storočia je teraz zachovaný v Budapešti. Väčšina osôb a udalostí je autorovou fikciou, opisuje príchod maďarských kmeňov.

Vedeli ste, že...

Obdobie Veľkomoravskej ríše predstavuje najdôležitejšiu etapu najstarších slovenských dejín. V predchádzajúcich častiach pracovného zošita sme ho ozrejmili objektívne, pretože nemalo len vyslovene svetlé stránky, ale negatívnejšie znaky – charakteristické pre toto obdobie. Platí to obdobne pre dejinný vývoj iných európskych národov. Napriek tomu sa nedá nevyzdvihnúť historický význam tradície vlády Svätopluka a účinkovania Cyrila a Metoda ako neoddeliteľných súčastí obdobia Veľkomoravskej ríše.

- Naši predkovia vytvorili prvý funkčný štát západných Slovanov, ktorý existoval dlhšie obdobie. Nielenže sa úspešne bránil pred útokmi susedov, ale sa aj mocensky a hospodársky rozvíjal.

- Naši predkovia položili pevné základy stredovekého osídlenia vrátane opevnených hradísk, ako aj šírenia a udržiavania kresťanskej viery. Osídlili a zároveň pomenovali sídla a prírodné útvary (napr. vrchy a prírodné toky) a mnohé z týchto názvov sa dodnes používajú.
- Vďaka vybudovanej organizačnej štruktúre v rámci spravovania štátu neznamenal rozpad Veľkomoravskej ríše automaticky zánik domáceho etnika nadunajských Slovanov, ktorí už rozdelení ako Slováci a Moravia sa ďalej vyvíjali v českom a uhorskom štáte, ktoré z neho bohato čerpali, o čom svedčia mnohé historické pamiatky.
- Naši predkovia si vďaka predchádzajúcemu štátnemu útvaru a rozmachu kresťanstva uchovávali vedomie spoločného pôvodu, spôsobu života, vlastnej kultúry a jazyka.
- Svätoplukovská a cyrilo-metodská tradícia spätá s Veľkou Moravou sa udržala v Karpatskej kotline až do 13. storočia. Súčasne môžeme zastávať názor, že táto tradícia nikdy celkom nezmizla z národného povedomia, pretože v neskorších obdobiach, najmä v časoch národného útlaku, slúžila ako dôkaz o kultúrnej a štátoprávnej vyspelosti Slovákov. Svätopluk sa ako jediný vládca z čias Veľkej Moravy zachoval v slovenskej ľudovej kultúre a povestiach.
- Veľkomoravská ríša za vlády Svätopluka bola rešpektovanou mocnosťou. Aj preto pamiatka na neporaziteľného vládcu Svätopluka bola živá nielen u Slovákov a Moravanov, ale aj v povedomí okolitých susediacich národov.
- Počas dlhého historického vývoja vznikli viaceré povesti o Svätoplukovi I. Napríklad, že na sklonku života mal žiť kráľ Svätopluk ako pustovník na vrchu Zobor nad Nitrou. Predtým vraj zabil svojho koňa a zakopal svoj meč do zeme. Vrátiť sa má, keď ho bude národ opäť potrebovať.

Bula pápeža VIII. z roku 880, adresovaná Svätoplukovi;
odpis z 11. storočia

Cyrilo-metodské dedičstvo a Matica slovenská

Matica slovenská ako najstaršia národná, kultúrna, vedecká a vydavateľská organizácia Slovákov počas celej svojej histórie najviac uchováva cyrilo-metodské dedičstvo a jeho odkaz v národných dejinách. Nie je náhodou, že ustanovujúce zhromaždenie Matice slovenskej sa konalo roku 1863 v Martine v rámci miléniových osláv 1 000. výročia príchodu sv. Cyrila a Metoda. A hlavnú náplň činnosti Matice slovenskej tvorí úsilie pestovať u mládeže a vo všetkých vekových a spoločenských vrstvách túžbu po spoznávaní slovenských národných dejín, kultúry a národných tradícií. Okrem účasti na Cyrilo-metodských slávnostiach publikujú členovia Matice slovenskej pravidelné príspevky o cyrilo-metodskej tematike v matičných a iných periodikách. Na obale prvých historických matičných stanov je názov Matica slovenská napísaný aj v cyrilike.

Viac: matica.sk. Pozrite aj Youtube.com: TV Matica.

Ešte raz sa obzrime za dejinami klúčových udalostí 9. storočia na našom území

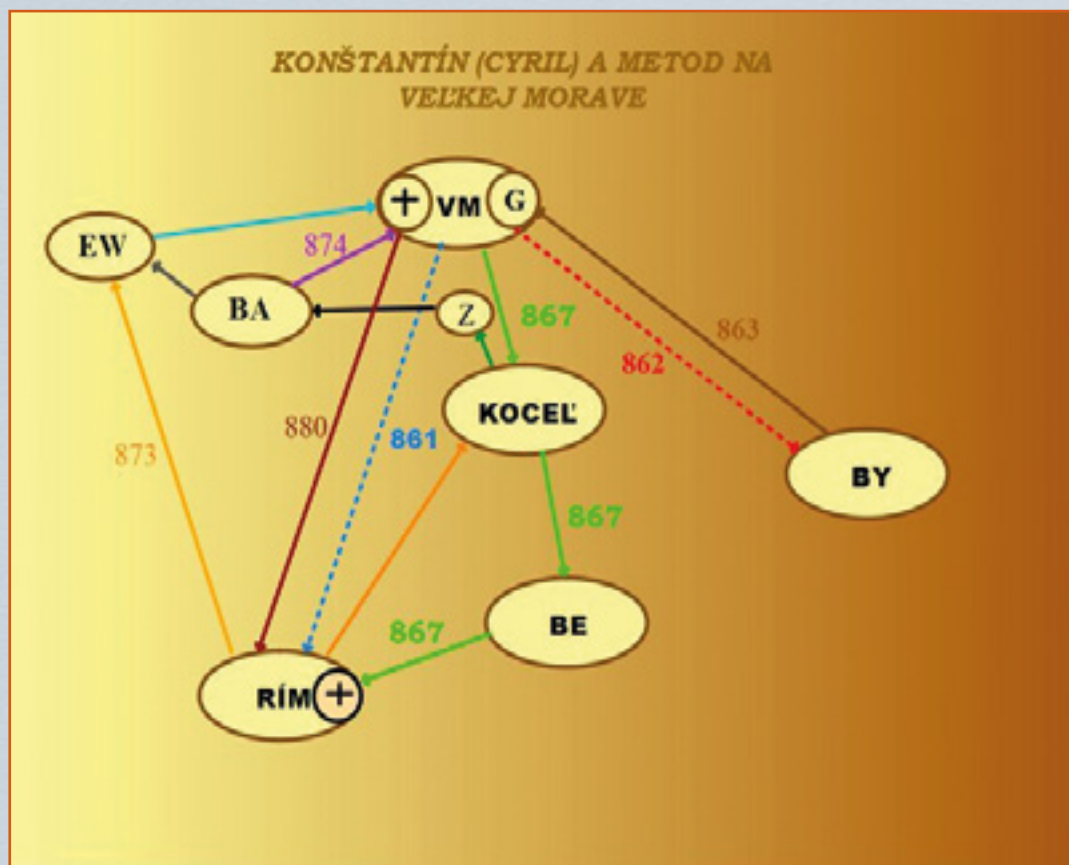
ZADANIE

Myšlienková mapa zobrazuje obdobie pôsobenia Konštantína Filozofa a Metoda medzi naddunajskými Slovenmi.

Na základe myšlienkovkej mapy prerozprávajte vlastnými slovami životné príbehy Konštantína Filozofa (Cyrila) a Metoda v rokoch 861 až 885! Vysvetlivky slúžia ako pomôcka. Počas rozprávania príbehu sa môžu vystriedať viacerí žiaci, ktorí postupne nadviažu na aktuálny dej.

Alternatíva k úlohe:

Určte si niektorú časť v myšlienkovkej mape (napr. Rím) a vyberte spolužiaka, aby vám povedal všetko, čo o danom mieste vie v súvislosti s Konštantínom Filozofom a Metodom a ich misijnou činnosťou!

VYSVETLIVKY

BY Byzantská ríša

VM Veľká Morava

BE Benátky

..... Rastislav posíla žiadosť o slovanského učiteľa k pápežovi Mikulášovi I.

..... Rastislav posíla žiadosť o slovanského učiteľa k byzantskému cisárovi Michalovi III.

→ Príchod Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu

→ Odchod Konštantína a Metoda do Ríma. Pobyt u Kocefa a v Benátkach

Smrť Konštantína Cyrila v Ríme v roku 869

→ Arcibiskup Metod odchádza ku Kocefovi

→ Arcibiskup Metod odchádza od Kocefa na Veľkú Moravu

Arcibiskup Metod zajatý franskými kňazmi

→ Arcibiskup Metod odvedený do Bavorska

Arcibiskup Metod v Bavorsku postavený pred súd a odsúdený

→ Arcibiskup Metod uväznený v švábskom kláštore Ellwangene

EW

Arcibiskup metod väznený v Ellwangene dva a pol roka

→ Pápež Ján VIII. posíla svojho legáta, aby vyslobodil arcibiskupa Metoda

→ Arcibiskup Metod po oslobodení odchádza na Veľkú Moravu

→ Po uzavretí mieru vo Forcheime v roku 874 na Veľkej Morave vzrastá počet franských kňazov

→ Arcibiskup Metod odchádza do Ríma, pretože bol obžalovaný franskými kňazmi, ale úspešne sa mu podarí obhájiť

Arcibiskup Metod ustanovil za svojho nástupcu Gorazda

Smrť arcibiskupa Metoda v roku 885

Gratulujeme!

Úspešne ste sa dostali
na koniec pracovného zošita.

† 𐌲 𐌴 𐌸 𐌺 𐌾 𐌿 𐌰 𐌱 𐌶 𐌷 𐌹 𐌺
A B C Č D DZ Ě E F G Ch I

𐌻 𐌼 𐌽 𐌿 𐍂 𐍃 𐍄 𐍅 𐍆 𐍇 𐍈 𐍉 𐍊 𐍋
I,J Ju K L M N E O P R S

𐍌 𐍍 𐍎 𐍏 𐍐 𐍑 𐍒 𐍓 𐍔 𐍕
Š št T U V Y Y,V Z Ž

Použite abecedu a napíšte na voľný riadok svoje meno a priezvisko v hlaholike!

ZDROJE POUŽITÝCH ILUSTRÁCIÍ A MÁP

s. 2 Obrázok: Bitka pri Vogastisburgu

Použitý zdroj: < <https://encyklopediapoznania.sk/clanok/7257/samova-risa> >.

s. 7 Obrázok: Veľkomoravské bojové šíky v bitke

Použitý zdroj: D Glück, MAFRA

s. 7 Mapa: Expanzia Slovanov v 5. a 6. storočí

Použitý zdroj: Dominik Hudec: *Veľký omyl, Veľká Morava*, 1994

s. 8 Obrázok: Slovanské hradisko, dnešný Svätý Jur-Neštich

Použitý zdroj: <http://www.hradiska.sk/>

s. 8 Obrázok: Ukážka výplne opevnenia hradiska na našom území

Použitý zdroj: <http://www.hradiska.sk/>

s. 8 Obrázok: Boj v hradisku

Použitý zdroj: Modra, veligrad, 2015

s. 12 Obrázok: Slovanské šperky a náušnice

Použitý zdroj: <http://www.hradiska.sk/>

s. 12 Obrázok: Hradisko v Bojne

Použitý zdroj: <http://www.hradiska.sk/>

s. 15 Obrázok: Ukážka strany z Fredegarovej kroniky

Použitý zdroj: < https://sk.wikipedia.org/wiki/Fredegarova_kronika >.

s. 17 Obrázok: Mapa územia Samovej ríše

Použitý zdroj: BADA, Michal – BOCKOVÁ, Anna – KRASNOVSKÝ, Branislav et al.: *Dejepis pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 2019. ISBN 978-80-10-03443-7.

s. 20 Obrázok: Slepá mapa slovenských pohorí

Použitý zdroj: < <https://encyklopediapoznania.sk/clanok/2910/pohoria> >.

s. 21 Obrázok: Ilustrácia slovanského hradiska Pobedim

Použitý zdroj: < <https://panorama.sk/go/image.asp?id=3046&lang=sk> >.

s. 24 Obrázok: Mapa Franskej ríše po jej rozdelení Verdunskou zmluvou

Použitý zdroj: < <https://www.facebook.com/frankovevevroe/photos/pcb.108752127507593/108749090841230/?type=3&theater> >.

s. 35 Obrázky zľava hore: Branná hotovosť – J. Václavínek – Spolok histórie a šermu TIZON; Meče Detva, Malé Kozmálovce a Žabokreky – archív AÚ SAV v Nitre; „Válečník“ – R. Král; foto: TASR, internet, Matúš Kučera: *Král Svätopluk*, 2010; foto: ČTK internet.

s. 36 Obrázky zľava hore: foto: ČTK internet; foto: hradiska.sk; foto: ČTK internet; foto: ČTK internet; zdroj: wikipedia, foto: ČTK internet; Matúš Kučera: *Král Svätopluk*, 2010.

s. 37 Obrázky zľava hore: Hroty oštepov – <https://archo-muzeo.phil.muni.cz>; Matúš Kučera: *Král Svätopluk*, 2010; *Vojenské dejiny Slovenska*, zv. 1. 1994; zdroj: hradiska.sk

s. 38 Obrázky: internet; hradiska.sk.

s. 40 Obrázky: Matúš Kučera: *Král Svätopluk*, 2010.

s. 41 Obrázok: Konštantín Filozof (sv. Cyril)

Použitý zdroj: < <https://encyklopediapoznania.sk/clanok/7703/svaty-cyryl-vlastnym-menom-konstantin-zvany-filozof-827-869> >.

s. 41 Obrázok: Ukážka Hlaholiky – Kyjevské listy

Použitý zdroj: < <https://encyklopediapoznania.sk/clanok/7708/hlaholika> >.

s. 45 Obrázok: Konštantín a Metod na Veľkej Morave

Použitý zdroj: < <https://www.bystricoviny.sk/titulka/slavime-prichod-vierozvestcov-svatych-cyryla-a-metoda-na-velku-moravu/> >.

s. 50 Obrázok: Konštantín Filozof a Metod obhajujú slovanskú liturgiu pred pápežom Hadriánom II.

Použitý zdroj: < <http://slovakparish.ca/patroni.html> >.

s. 53 Obrázok: Najväčšia rozloha územia Veľkej Moravy za vlády Svätopluka

Použitý zdroj: BADA, Michal – BOCKOVÁ, Anna – KRASNOVSKÝ, Branislav et al.: *Dejepis pre 1. ročník gymnázií a stredných škôl*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 2019. ISBN 978-80-10-03443-7.

s. 60 D. Glück, MAFRA; internet

s. 74 Obrázok: Najstarší nápis v hlaholike, ktorý sa našiel v Zalaváre (Blatnohrad)

Použitý zdroj: < <https://www.teraz.sk/import/najstarsi-napis-hlaholika-madarsko-cyryl/44443-clanok.html> >.

s. 74 Obrázok: Hlaholika – tabuľka v českej abecede

Použitý zdroj: < <https://www.atlaso.cz/hlaholice-abeceda/> >.

Ostatné obrázky sú z internetových zdrojov bez uvedenia pôvodného zdroja.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Čaplovič, D. a kol.: *Dejiny Slovenska*, AEP Bratislava 2000

Dekan, J.: *Veľká Morava doba a umenie*, Tatran Bratislava 1976

Hudec, D.: *Veľký omyl, Veľká Morava*, Matica slovenská, Martin 1994

Klein, B. – Ruttkay, A. – Marsina, R.: *Vojenské dejiny Slovenska I.*, MO SR 1993

Kolektív autorov: *Vykopaná pravda*, Salus 1997

Kučera, M.: *Postavy Veľkomoravskej histórie*, Osveta Martin 1986

Kučera, M.: *Stredoveké Slovensko*, Pefekt, 2002

Ratkoš, P.: *Slovensko v dobe Veľkomoravskej*, Východoslovenské vydavateľstvo Košice 1990

Segeš, V.: *Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*, SPN Bratislava 2003

ISBN 978-80-8128-300-0
EAN 9788081283000

2023